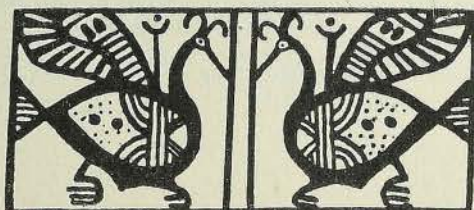

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ, Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΕΙΡΗΝΗ
ΠΑΝΑΓΗ-ΤΣΟΥΛΛΗ, Γ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ, ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩ-
ΤΗΣ, ΧΡΙΣΤΟΥΛΑ ΓΙΑΤΚΟΥΛΛΗ, ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΑΝΤ. ΚΑΛΟ-
ΓΗΡΟΥ, ΣΤΕΛΛΑ ΜΑΡΙΝΑΚΗ, ΔΗΜ. ΜΑΡΑΓΚΟΣ, Τ. ΓΚΟΣΙΟΠΟΥΛΟΣ.

195

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ανδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Έτησία συνδρομή	£1.500 μίλς
Έτησία συνδρομή διὰ βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	£3.000 μίλς
Έτησία συνδρομή έξωτερικού	300 δραχμές ή \$9 (δολλάρια)
Τιμή Τεύχους	£0.300 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δέν ἐπιστρέφονται. Κλισέ καί φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
100 ἀνάτυπα πρὸς 750 μίλς τή σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ: Συμφωνία Β' σὲ λευκὸ καὶ σὲ κόκκινο, ...	63
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ἡ Κύπρος	64
ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Μεταφράσεις κειμένων γιὰ τὰ Χριστούγεννα	65
ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ — ΤΣΟΥΛΛΗ: Στὸ δάσκαλο (ἀπόσπασμα)	70
Γ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ: Ἡ προσφορά τοῦ Κ. Σπυριδάκη στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο καὶ τὴν Κυπριακὴ Ἑκπαίδευση	70
ΦΡΙΣΟΣ ΒΡΑΧΑΣ: Κ. Σπυριδάκης	76
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ὁ Κ. Σπυριδάκης σὰν πολιτιστικὸς παράγοντας	83
Ι. Μ. ΣΑΤΖΗΦΩΤΗΣ: Ὁ Κ. Σπυριδάκης καὶ ἡ ἑλληνικότητα τῆς Κύπρου	85
ΧΡΙΣΤΟΥΛΑ ΠΑΤΚΟΥΛΑΗ: Ψυχθελικά σχήματα	87

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κύπρου Χρυσάνθη: Οἱ μποζουκόστιχοι — ΕΚΘΕΣΕΙΣ — Πατρ. Σταύρου: Ἡ ἔκθεσις ζωγραφικῆς τοῦ Γ. Σκοτεινοῦ — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Κ. Προῦση «Πορεία ζωῆς» — Α. Καλογήρου: Α. Χατζηκώστα «Παλαιοδιαθηκικά Ἀνθη», Γ. Σακελλίωτος «Σερβίων καὶ Κοζάνης Βενιαμίν» — Στ. Μαρινάκη: Γ. Μανουσάκη «Τρίγλυφο» — ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ — Κ. Χρυσάνθη: Τάκης Δόξας — Δημ. Μαραγκοῦ: Μιχ. Κούμας — ΜΙΑ ΕΚΠΟΜΠΗ — Τ. Γκοσιόπουλου: Ραδ. Σταθμὸς Μακεδονίας — ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ — ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

BIBLIA K. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως Ἑλλάδος) σελ. 474	£ 4,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ I (τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου) (4 νουδέλλες)	σελ. 276 £ 3,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ II (ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς γιατροῦ) (μυθιστόρημα)	σελ. 112 £ 2,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ III (ἱστορίες ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν ἀγέρινη) (49 διηγήματα)	σελ. 224 £ 3,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ IV (ἓνα γαλάζιο κορίτσι ἀπὸ τὴν Κύπρο) (4 νουδέλλες)	σελ. 200 £ 3,000
ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ἑντεκα δραματικὰ ἔργα)	σελ. 334 £ 3,000
ΟΙ ΔΙΣΕΚΤΕΣ ΧΡΟΝΙΕΣ	σελ. 48 £ 1,000

Πωλοῦνται στὰ Βιβλιοπωλεῖα καὶ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο»

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣΣ» Λτδ., Τηλ. 44940 - 48883, Λευκωσία

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική 'Ομάδα: ΦΡΙΕΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΖ'

ΔΕΚΕΒΡΗΣ 1976

Αρ. 195

ΣΥΜΦΩΝΙΑ Β' ΣΕ ΛΕΥΚΟ ΚΑΙ ΣΕ ΚΟΚΚΙΝΟ

Με ρώτησαν οί ευτυχισμένοι ποιητές:

«Ώστε, λοιπόν, έχει αμβλυνθεί τόσο πολύ
ή ευαισθησία σου, για να μη σκιρτά η καρδιά σου
στο χορό τών λευκών νιφάδων του χιονιού;

Τόσο οί θηλές τών δακτύλων σου έχουν σκληρυνθεί,
πού την αίσθηση της αφής νάχουνε χάσει,
όταν εγγίζουν τὰ λευκά τών ρόδων πέταλα;

Τόσο έχουν σκάψει οί αέρηδες τὸ πρόσωπό σου,
πού να μη νοιώθει πιά τών πούπουλων τὴ θέρμη,
αὐτῶν πού ἐμεῖς μαδοῦμε ἀπ' τὶς φτεροῦγες τῶν ἀγγέλων;

Κι' αὐτὴ σου ἡ ὄραση ἔχει τόσο πιά θολώσει,
πού νάναι ἀνίκανη καὶ νὰ συλλάβει ἀκόμα
τ' ὄνομά μας πού γράψαμε πάνω στὴν ἄμμο,
πρὶν ὃ λευκὸς ἀφρὸς τοῦ κύματος τὸ σήσει;

Ἔχει, λοιπόν, ἀνεπανόρθωτα χαμένη
τὴν αἴσθηση καὶ τὸ νόημα τῆς λευκότητος;»

Εὐγενικοί μου πρίγκηπες τῆς εὐφροσύνης,
πού ἀπ' τὸν ψηλὸν ἐξώστη σας μπορεῖτε,
μὲ τοὺς ἀγνοὺς σας στίχους, νὰ πλέκετε στεφάνια
στῆς κάθε μιᾶς λευκότητος τὴν κόμη:

Ἔτσι, καθώς, κάτω στὰ κράσπεδα τοῦ δρόμου,
οἱ ἀχνές νιφάδες μεταβλήθηκαν σὲ λάσπη,
τῇ λευκότητά τοῦ χιονιοῦ θὰ μπόραγα νὰ ἰδῶ
μόνον ὅταν τοῦτο πυκνὸ θανάσιμα σκεπάζει
τῶν χαμένων ὁρειβατῶν τὰ παγωμένα σώματα.

Καὶ τῶν λευκῶν σας ρόδων τὴν ἀφή μποροῦνε
τὰ δάχτυλά μου νὰ αἰσθανθοῦν, ὅταν ἀνθίζουν
κόκκινα τοῦτα πάνω σὲ καινούργιους τάφους,
καθώς τὸ αἷμα κάποιας καρδιάς ἔχουν συζάξει.

Ὅσο γιὰ τ' ἀπαλὰ πούπουλα τῶν ἀγγέλων,
μὲ πολλή θλίψη πρέπει νὰ τὰ στερηθῶ,
ἀφοῦ χρειάζονται γιὰ τὰ λευκὰ σας μαξιλάρια,
ὅπου ἓνας κόσμος λευκῶν ὀνείρων σ' ἄς προσμένει.

Τὴν ἄδεια σας ζητῶ μονάχα, ἀπ' τῶν ἀγγέλων
τὶς φτεροῦγες κάποιο σκληρὸ φτερό νὰ ξεριζώσω,
ὄχι γιὰ νὰ σκαλίσω ἓνα ὄνομα πάνω στὴν ἄμμο,
μὰ γιὰ ν' ἀντλήσω, μέσ' ἀπ' τὴν καρδιά τῆς Κύπριδος,
λίγες σταγόνες, ποὺ ἀναδλύσαν ἀπ' τὸ λόγχισμα
τοῦ νέου Ἀττίλα, κ' ἔπειτα νὰ σχεδιάσω,
πάνω στὸ αὐθεντικὸ λευκὸ τῆς στέρνο,
τὴν κόκκινη, ἀνεξίτηλη, συζαντινίζουσα
ὑπογραφή τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΚΥΠΡΟΣ

Ἡ Κύπρος εἶναι μὴ μέρα πιὸ μέρα ἀπ' τὶς μέρες τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Κύπρος ἀναπνέει τὶς παρελάσεις τῶν αἰώνων,
διανυκτερεύει στὰ παλιὰ χειρόγραφα, στολίζεται σὲ χάλκινες ἐπιγραφές·
καμμιά φορὰ τὴ δρίσκεις μὲ τὰ ἔρπετα στὶς πέτρες καὶ τὰ μάρμαρα.

Ἀνοίγει τὰ παράθυρά της νὰ χωρέση ὁ οὐρανός,
τὶς πόρτες της ἀνοίγει νὰ περάσῃ ὁ ξένος σὰν τὸ χέρι τοῦ ἀπογεύματος.

Ἔχει ἓνα γαρύφαλλο στ' αὐτὴ κι' ἄς ἔχει πιὰ λυωμένα τὰ παπούτσια της ἀπ' τὶς
ὁδοιπορίες.

Τὸ στῆθος εὐρὺ γιὰ νὰ χωράῃ σταυροὺς καὶ τριαντάφυλλα.

Ἡ καλημέρα της κερνᾷ γλυκὸ κεράσι, δροσερὸ νερό.

Ἀπλὴ χειρονομία τὸ καλησπέρα της σὰν τὸ παράθυρο στὸν κῆπο.

Διαβάτη, ἀν τὴν ρωτήσης, θ' ἀπαντήσῃ μὲ τὸ μέτωπο τῆς Κυριακῆς:

«Ἐλευθερία».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

1. ΚΑΘΙΣΜΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΙ

Τὴν ὠραιότητα τῆς παρθενίας σου
καὶ τὸ ὑπέλαμπρον τὸ τῆς ἀγνείας σου
ὁ Γαβριὴλ καταπλαγείς
ἔβόα σοι, Θεοτόκε.
Ποῖόν σοι ἐγκώμιον
προσαγάγω ἐπάξιον;
τί δὲ ὀνομάσω σε;
ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι.
Διὸ ὡς προτετάγην βῶθ σοι,
χαῖρε ἡ κεχαριτωμένη.

Τὴν ὠραιότητα τῆς παρθενίας σου
καὶ τὸ ὑπέρλαμπρο φῶς τῆς ἀγνείας σου
ὁ Γαβριὴλ θαυμάζοντας
σοῦ λέει, Θεομητέρα:
«Ποῖ ἐγκώμιο νὰ πῶ
ποῦ ν' ἀξίζει στή χάρη σου;
καὶ ποῖο ὄνομα νὰ ὀρῶ;
σαστισμένος δὲν τὸ μπορῶ
Κι ὡς ὁ Θεὸς μὲ προστάζει σοῦ λέγω,
χαῖρε ἡ κεχαριτωμένη».

2. ΕΞΑΠΟΣΤΕΛΛΑΡΙΟΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς
ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν,
ἀνατολὴ ἀνατολῶν,
καὶ οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ
εὔρομεν τὴν ἀλήθειαν
καὶ γὰρ ἐκ τῆς Παρθένου
ἐτέχθη ὁ Κύριος.

Κατέβηκε ἀπ' τὸν οὐρανὸ
ὁ λυτρωτὴς Σωτήρας μας,
τὸ φέγγος τὸ ὑπέρλαμπρο,
κι ἡμεῖς μέσ' ἀπ' τὰ σκοτεινὰ
εἶδαμε φῶς τ' ἀληθινὸ
γιατὶ ἀπ' τὴν Παρθένο
ἐγεννήθη ὁ Κύριος.

3. ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΝΝΗΣΙΝ

Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερουσίον τίκτει
καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·
ἄγγελοι μετὰ ποιμέναν
δοξολογοῦσι·
μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
ὁδοιποροῦσι·
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον,
ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Ἡ Παρθένος σήμερα
τὸν ἐπουράνιο γεννάει
καὶ ἡ γῆ ὑψώνεται
νὰ τὸν δεχτεῖ στή σπηλιά της·
ἄγγελοι μὲ τοὺς ποιμένες
δοξολογοῦνε·
μάγοι τὸ λαμπρὸ ἀστέρι
ἀκολουθοῦνε·
ἐγεννήθη γὰρ τὸν κόσμον
τὸ νέο ἑρέφος
ὁ προαιώνιος Θεός.

4. ΔΟΞΑΣΤΙΚΑ

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ
καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη
ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Δόξα στὸν οὐράνιο Θεὸ
σ' ὅλη τὴ γῆ εἰρήνη
στοὺς ἀνθρώπους καλοσύνη.

Δόξα σοι τῷ δείξαντι τῷ φῶς
δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ
καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη
ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Δόξα σου ποὺ ἔδειξες τὸ φῶς
ποὺ ἔσαι στὰ οὐράνια Θεός
σ' ὅλη τὴ γῆ εἰρήνη
στοὺς ἀνθρώπους καλοσύνη.

5. ΜΕΓΑΛΥΝΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Μεγάλυνον, ψυχή μου, τὴν τιμιωτέραν
καὶ ἐνδοξοτέραν τῶν ἄνω στρατευμάτων.

Ψυχή μου, νὰ δοξάζεις τὴν κεχαριτωμένην
ποῦ εἶν' ἀπ' τοὺς ἀγγέλους πολὺ πιὸ δοξα-
(σιμένη-

Μεγάλυνον, ψυχή μου, τὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ
τεχθέντα βασιλέα.

Ψυχή μου, νὰ δοξάζεις τὸν βασιλιὰ τοῦ
(κόσμου
αὐτὸν ποῦ ἐγεννήθη μες στὴ σπηλιά, τὸ
(φῶς μου-

Μεγάλυνον, ψυχή μου, τὸν ὑπὸ ἀστέρος
τοῖς Μάγοις μνηυθέντα.

Ψυχή μου, νὰ δοξάζεις τὸ λαμπερὸ τ'
(ἀστέρι
π' ὁδήγησε τοὺς Μάγους σὰν ἐπουράνιο
(χέρι-

Μεγάλυνον, ψυχή μου, τὴν ἀγνὴν Παρ-
(θένον,
τὴν γεννησαμένην Χριστὸν τὸν Βασιλέα.

Ψυχή μου, νὰ δοξάζεις τὴν ἄχραντη Μη-
(τέρα,
τὴν ἄμπελο τῆς γῆς, τ' οὐρανοῦ τὴν πλα-
(τυτέρα-

Σήμερον πᾶσα κτίσις ἀγάλλεται καὶ
(χαίρει,
ὅτι Χριστὸς ἐτέχθη ἐκ τῆς Παρθένου
(κόρης.

Σήμερα ὅλη ἡ Χτίσις χορεύει, ἀναγαλ-
(λιάζει-
ἡ Κόρη τὸν Πατέρα σὰ δρέφος ἀγκαλιάζει.

Οὐράνιαι Δυνάμεις, τεχθέντα τὸν Σωτῆρα,
Κύριον καὶ Δεσπότην, μνηύουσι τῷ κόσμῳ.

Ἀγγελικὲς Δυνάμεις στὸν κόσμον φτερου-
(γίζουν,
δοξολογοῦν τὸν Πλάστη καὶ τὸν εὐαγγελί-
(ζουν-

Μάγοι καὶ Ποιμένες ἦλθον προσκυνῆσαι
Χριστὸν τὸν γεννηθέντα ἐν Βηθλεέμ τῇ
(πόλει.

Οἱ Μάγοι κι οἱ Ποιμένες ἦρθαν νὰ γονα-
(τίσουν
μπροστὰ στὸ θεῖο δρέφος καὶ νὰ τὸ προ-
(σκυνήσουν.

Σήμερον ὁ Δεσπότης τίκτεται ὡς δρέφος
ὑπὸ μητρὸς παρθένου.

Σήμερα ὁ Δεσπότης γεννιέται ἀπ' τὴν
(Παρθένο
σὰ δρέφος μες στὴ φάτνη φτωχὰ σπαργα-
(νωμένο-

Σήμερον ἡ Παρθένος τίκται τὸν Δεσπότην
ἐνδον ἐν τῷ σπηλαίῳ.

Σήμερα ἡ Παρθένος γεννάει τὸν Δεσπότην
μες στὴ σπηλιά καὶ φέγγουν τὰ καταχθό-
(για σκότη-

6. Ο ΕΓΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

(Λουκάς Α', 26—38)

26. Καί τὸν καιρὸ πού ἡ Ἑλισάβετ βρίσκονταν στὸν ἕκτο μῆνα τῆς ἐγκυμοσύνης της, ὁ Θεὸς ἔστειλε στὴ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας τὸν ἄγγελο Γαβριήλ,
27. σὲ μιὰ παρθένο ἀρραβωνιασμένη μ' ἕναν ἄντρα πού λεγόταν Ἰωσήφ· ἡ παρθένος λεγόταν Μαρία κι ἦταν ἀπ' τὸ γένος τοῦ Δαυίδ.
28. Κι ἀφοῦ μπῆκε ὁ ἄγγελος στὸ σπίτι, «χαίρε κεχαριτωμένη», τῆς εἶπε· «ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου· ὦ ἐσύ, ἀπ' ὅλες τίς γυναῖκες πιδ εὐλογημένη».
29. Ἐκείνη σὰν τὸν εἶδε ἐταράχτηκε βαθιὰ ἀπὸ τὰ λόγια του, κι ἀναλογίζονταν τί νὰ σήμαινε τάχατες ἐκεῖνος ὁ χαιρετισμός.
30. Κι ὁ ἄγγελος, «μὴ φοβάσαι Μαρία», τῆς εἶπε· γιατί ἐσένα διάλεξε ὁ Θεὸς γι' αὐτὴ τὴ χάρη.
31. Θὰ συλλάβεις παιδί, καὶ θὰ γεννήσεις γιό, καὶ θὰ τὸν ὀνομάσεις Ἰησοῦ.
32. Μέγας θὰ γίνεῖ καὶ θ' ἀποκαλεῖται γιὸς τοῦ Ὑψιστου, καὶ θὰ τοῦ δώσει ὁ Κύριος τὸ θρόνο τοῦ Δαυίδ τοῦ προ-πατέρα του,
33. καὶ θὰ βασιλεύει στοὺς ἀπόγονους τοῦ Ἰακώβ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων, κι ἡ βασιλεία του δὲ θὰ ᾗχει τέλος.
34. Καὶ ἡ Μαρία ἀπορημένη εἶπε στὸν ἄγγελο· «πῶς εἶναι δυνατό νὰ μοῦ συμβεῖ αὐτό, μιὰ καὶ δὲ γνώρισα ἀκόμα ἄντρα;»
35. Κι ὁ ἄγγελος τῆς ἀποκρίθηκε· «τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο θὰ εἰσχωρήσει ἐντὸς σου· γι' αὐτὸ καὶ τὸ παιδί πού θὰ γεννήσεις θὰ ᾗναι ἅγιο καὶ θὰ ὀνομάζεται γιὸς τοῦ Θεοῦ.
36. Κι ἡ Ἑλισάβετ ἡ συγγενίσά σου, δὲν τὴν εἶχε ὁ κόσμος στείρα; κι ὅμως ἔχει συλλάβει τώρα στὰ γεράματά της γιό καὶ βρίσκεται στὸν ἕκτο μῆνα τῆς ἐγκυμοσύνης της.
37. Τίποτα δὲν εἶναι ἀκατόρθωτο γιὰ τὸν Θεό».
38. Καὶ ἡ Μαρία, «νὰ ᾗμαι», εἶπε, «δούλη τοῦ Κυρίου» ἃς γίνεῖ σὲ μένα αὐτὸ πού λές». Κι ὁ ἄγγελος ἐχάθη ἀπὸ μπροστὰ της.

7. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

(Λουκάς, Β' 1—20)

1. Καὶ συνέθε τις μέρες ἐκεῖνες νὰ ἐκδώσει ὁ Καίσαρας Αὐγουστος διάταγμα, νὰ γίνεῖ ἀπογραφή σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη·
2. ἦταν ἡ πρώτη ἀπογραφή πού ἔγινε δταν ἄρχοντας στὴ Συρία ἦταν ὁ Κυρήνιος.
3. Καὶ πορεύονταν ὅλοι νὰ ἀπογραφοῦν, ὁ καθένας στὴν πόλη πού γεννήθηκε.
4. Ἀνέβηκε κι ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τὴ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας στὴ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, πόλη τοῦ Δαυίδ, γιατί εἶχε τὴν καταγωγὴ του ἀπὸ τὸ γένος καὶ τὴν οἰκογένεια τοῦ Δαυίδ.
5. Κι εἶχε μαζί του τὴ Μαρία, τὴ μνηστή του, πού ἦταν ἐγκυος.
6. Κι ἔτυχε, καθὼς βρίσκονταν ἐκεῖ, νὰ συμπληρωθοῦν οἱ μέρες της·
7. κι ἐγέννησε τὸν γιό της τὸν πρωτότοκο, καὶ τὸν σπαργάνωσε καὶ τοῦ ἔστρωσε νὰ κοιμηθεῖ μέσα στὴ φάτνη — δὲν ὄρθηκε ἄλλο μέρος πιδ κατάλληλο, τὸ πανδοχεῖο ἦταν γεμάτο ξένους.
8. Τὴν ἴδια νύχτα, ἔξω στοὺς ἀγρούς, κάποιοι βοσκοὶ προσέχαν τὰ κοπάδια τους, μὲ τὴ σειρὰ τους ὁ καθένας.

9. Καὶ νᾶ, ἓνας ἄγγελος Κυρίου ἄστραψε μπροστά τους· τὸ θεϊκό του φῶς τοὺς ἔ-
ζωσε ὁλόγυρα, καὶ πάγωσαν ἀπὸ τὸ φόβο τους.
10. «Γιατὶ φοβάστε», τοὺς εἶπε· «ἐγὼ σᾶς φέρνω τὸ πιὸ χαρμόσυνο μαντάτο, χαρμό-
συνο γιὰ σᾶς καὶ γιὰ ὅλο τὸν κόσμο:
11. Σήμερα γεννήθηκε γιὰ χάρη σας, στὴν πόλιν τοῦ Δαυὶδ, αὐτὸς ποὺ θὰ σᾶς σώ-
σει, ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος.
12. Κι ἀκοῦστε αὐτὰ ποὺ θὰ σᾶς πῶ, γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ τὸν ἀναγνωρίσετε: ἓνα
δρέφος θὰ ὀρῇτε, σπαργανωμένο μέσα σὲ μιὰ φάτνη».
13. Καὶ ξαφνικά ἓνας ὁλόκληρος στρατὸς ἀπὸ ἀγγέλους φάνηκαν νὰ κατεβαίνουν
ἀπ' τὸν οὐρανό, καὶ καθὼς ἔσμιγαν μὲ τὸν πρῶτον ἄγγελο, δοξολογοῦσαν τὸν
Θεὸ καὶ ἔλεγαν:
14. «Δόξα στὸν Κύριο ποὺ ὀρίσκεται στὰ ὕψη τ' οὐρανοῦ, εἰρήνη ν' ἀπλωθεῖ σ' ὁ-
λόκληρη τὴ γῆ, καὶ στοὺς ἀνθρώπους ἀνάμεσα καλοσύνη κι ἀγάπη».
15. Κι ὅταν οἱ ἀγγέλοι χάθηκαν ἀπὸ μπροστά τους, πάνω ἀπὸ τὰ νέφη, ἄνθρωποι
οἱ ὅσσοι ἔλεγαν ἀναμεταξύ τους: «Πᾶμε λοιπὸν στὴ Βηθλεέμ, νὰ δοῦμε μὲ τὰ
μάτια αὐτὸ ποὺ μᾶς φανέρωσε ὁ Θεὸς μὲ τοὺς ἀγγέλους του».
16. Καὶ τράβηξαν διαστεικοὶ γιὰ τὴ Βηθλεέμ, κι ἀφοῦ ἐφάξαν ὀρήκαν τὴ Μαρία
καὶ τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸ δρέφος στὴ φάτνη.
17. Κι ὅταν τὸν εἶδαν ἐφανέρωσαν στοὺς ἄλλους ὅσα εἶδαν κι ἄκουσαν ἀπ' τοὺς
ἀγγέλους γιὰ τὸ δρέφος.
18. Κι ὅσοι τοὺς ἄκουσαν ἐθαύμασαν.
19. Καὶ ἡ Μαρία κάθε λόγο ποὺ ἄκουγε τὸν μάζευε θαθιὰ μὲς στὴν καρδιά της.
20. Καὶ οἱ ὅσσοι ξαναγύρισαν στὰ κοπάδια τους δοξολογώντας κι ἀνυμνώντας τὸν
Θεό, γιὰτὶ ὅσα εἶδαν κι ἄκουσαν στὴ Βηθλεέμ ἦταν αὐτὰ ποὺ τοὺς φανέρωσαν οἱ
ἄγγελοι.

8. ΟΙ ΜΑΤΟΙ ΚΑΙ Η ΣΦΑΓΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ

(Ματθαῖος, Β', 1—21)

1. Ὅταν γεννήθηκε ὁ Ἰησοῦς στὴ Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας, μέρες τοῦ βασιλιᾶ Ἡ-
ρῶδης, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολή φτάνουν στὰ Ἱεροσόλυμα
2. κι ἀρχίζουν νὰ ρωτοῦν: «Ποῦ ὀρίσκεται ὁ βασιλιάς ὁ νεογέννητος τῶν Ἰουδαίων;
ἀπ' τὴν Ἀνατολή εἶδαμε τ' ἀστέρι του κι ἤρθαμε νὰ τὸν προσκυνήσουμε».
3. Ὁ βασιλιάς Ἡρώδης μόλις τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνηκε, ταραχτήκε, μαζι
μ' αὐτὸν κι ὁλόκληρη ἡ πόλη.
4. Καὶ κάλεσε σὲ σύνοδο τοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ρωτοῦσε γιὰ
νὰ μάθει ποῦ γεννήθηκε ὁ Χριστός.
5. Ἐκεῖνοι τοῦ εἶπαν: «Στὴ Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας, καθὼς τὸ ἔχει γράψει κι ὁ
Προφῆτης:
6. Καὶ σὺ Βηθλεέμ, πόλη μικρή, ὅμως ἡ πιὸ δοξασμένη ἀπ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς
Ἰουδαίας, γιὰτὶ ἀπὸ σὲ θὰ γεννηθεῖ ὁ ἄρχοντας, ἐκεῖνος ποὺ θὰ ὀδηγήσει τὸ
λαό μου τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἀν καλὸς ποιμὴν».
7. Τότε ὁ Ἡρώδης κάλεσε κρυφὰ τοὺς μάγους κι ἐξακρίβωσε τὸν χρόνο ποὺ ἐμ-
φανίστηκε τ' ἀστέρι.
8. καὶ καθὼς τοὺς ἔστελλε στὴ Βηθλεέμ, «πηγαίνετε», τοὺς εἶπε, «κι ὅταν ὀρῇτε τὸ
παιδί, στὸ γυρισμό σας νὰ περάσετε νὰ μοῦ τὸ πῆτε· θάθελα κι ἐγὼ νὰ πάω νὰ
τὸ προσκυνήσω».

9. Αὐτοὶ συνέχισαν τὸ δρόμο τους. Καὶ νά! Τὸ ἀστέρι ποὺ εἶδαν στὴν Ἀνατολὴ τὸ ξαναβλέπουν νὰ τοὺς ὁδηγεῖ, μέχρι ποὺ ἐστάθῃ πάνω ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἦταν τὸ δρέφος.
10. Μόλις τὸ εἶδαν χάρηκαν χαρὰν πολὺ μεγάλη.
11. Κι ὅταν ἐφτάσαν στὸ κατάλυμα, θρῆκαν τὸ δρέφος νὰ τὸ κρατᾷ ἡ Μαρία, ἡ μητέρα του, κι ἀφοῦ γονάτισαν προσκύνησαν, κι ἄνοιξαν τίς ἀποσκευές τους καὶ τοῦ πρόσφεραν δῶρα, χρυσάφι, λιθάνι καὶ σμύρνα.
12. Κι ἐπειδὴ ὁ Θεός, μέσα ἀπὸ ἓνα ὄνειρο, τοὺς ἔδωκε ἐντολὴ νὰ μὴν ξαναπεράσουν ἀπὸ τὸν Ἡρώδη, πήρανε ἄλλο δρόμο καὶ γυρίσαν στὴν πατρίδα τους.
13. Κι ὅταν οἱ Μάγοι ἀναχώρησαν, ἰδοὺ καὶ πάλι ἓνας ἄγγελος κατέβηκε στὸ ὄνειρο τοῦ Ἰωσήφ καί, «Ἐύπνα», τοῦ λέει, «πάρε τὸ παιδί μαζί μὲ τὴ μητέρα του καὶ πήγαινε στὴν Αἴγυπτο, καὶ μεῖνε ἐκεῖ ὡς τὴ στιγμή ποὺ θὰ σοῦ ξαναπῶ· γιατί ὁ Ἡρώδης πρόκειται ν' ἀναζητήσει τὸ παιδί, νὰ τὸ σκοτώσει».
14. Καὶ ξύπνησε ὁ Ἰωσήφ, καὶ πήρε τὸ παιδί μαζί μὲ τὴ μητέρα του καί, πρὶν νὰ ξημερώσει, πήρε τὸ δρόμο γιὰ τὴν Αἴγυπτο.
15. Κι ἔμεινε ἐκεῖ ὡς τὴ στιγμή ποὺ ὁ Ἡρώδης πέθανε, γιὰ νὰ ἔγει ἀληθινὸς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ποῦ, μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη, εἶχε πεῖ, «ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο κάλεσα πίσω τὸν Γιό μου».
16. Στὸ μεταξὺ ὁ Ἡρώδης μόλις ἔμαθε ποὺ οἱ οἱ Μάγοι τὸν ξεγέλασαν, λύσσαξε ἀπὸ τὸ κακό του. Κι ἔστειλε τοὺς φονιάδες του, καὶ σφάξαν ὅλα τὰ παιδιά στὴ Βηθλεέμ, στὴν πόλιν μέσα κι ἔξω στὰ περίχωρα, ὅλα τ' ἄρσενικά παιδιά ἀπὸ δυὸ χρονῶν καὶ κάτω, σύμφωνα μὲ τὸ χρόνο ποὺ ἐξακρίβωσε ἀπὸ τοὺς Μάγους.
17. Κι ἔτσι ἐβγήκε ἀληθινὸς ὁ λόγος τοῦ Ἱερεμίου τοῦ Προφήτη ποὺ εἶχε πεῖ
18. Σπαραχτικές κραυγὲς ἀκούστηκαν στὴ χώρα τῆς Ραμᾶ, κλάματα, ὀδυρμοὶ καὶ μοιρολόγια· ἡ Ραχήλ νὰ θρηνεῖ τὰ παιδιά της, καὶ δὲν ἤθελε νὰ παρηγορηθεῖ, γιατί καὶ πῶς νὰ παρηγορηθεῖ, τὰ παιδιά δὲν ὑπῆρχαν.
19. Κι ὅταν ὁ Ἡρώδης πέθανε, ἰδοὺ καὶ πάλι ἄγγελος Κυρίου κατεβαίνει στ' ὄνειρο τοῦ Ἰωσήφ, στὴν Αἴγυπτο,
20. καί, «Ἐύπνα», τοῦ λέει, «πάρε τὸ παιδί μαζί μὲ τὴ μητέρα του καὶ γύρνα πίσω στὴ πατρίδα σου, στὴ γῆ τοῦ Ἰσραήλ· εἶναι νεκροὶ ἐκεῖνοι ποὺ ζητοῦσαν τὸ χαμό του»!
21. Καὶ ξύπνησε ὁ Ἰωσήφ καὶ πήρε τὸ παιδί μαζί μὲ τὴ μητέρα του καὶ πήγαν πίσω στὴν πατρίδα τους, στὴ γῆ τοῦ Ἰσραήλ.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οἱ μεταφράσεις ἔγιναν γιὰ πρακτικοὺς καὶ μόνο λόγους — γιὰ τίς χριστουγεννιάτικες γιορτές τοῦ Παγκυρίου Γυμνασίου.
2. Οἱ μεταφράσεις τῶν ποιητικῶν κειμένων ἔγιναν ἔτσι ποῦ ν' ἀναποκρίνονται στὴ βυζαντινὴ μελωδία τῶν πρωτόπων. Στὰ τέσσερα πρῶτα ἀποδίδεται — ὅσο πιὸ ἀσθηρὰ εἶναι δυνατό — καὶ τὸ νόημα. Στὰ Μεγαλυνάρια γίνεται παράφραση μᾶλλον παρὰ μετάφραση· γιὰ χάρη καὶ πάλι τῆς βυζαντινῆς μελωδίας.
3. Στὶς εὐαγγελικὲς περικοπὲς παρατίθεται μόνο ἡ μετάφραση, γιὰ νὰ διαβαστοῦν σὺν κείμενῳ νεοελληνικῆς γλώσσας, χωρὶς τοὺς συνειρμούς ποὺ ἀναπόφευκτα θὰ δημιουργοῦσε ἡ ἀντιπαράθεσις τοῦ πρωτοτύπου. Ὁ ἐνδιαφερόμενος γιὰ σύγκριση, εὐκολὰ θὰμποροῦσε νὰ κατὰφυγε στὶς πηγές. Στὰ ποιητικὰ ἀντιπαρατίθεται τὸ πρωτότυπο, γιὰ νὰ φαίνεται ἄμεσα ἡ ἀντιστοιχία τῆς βυζαντινῆς μελωδίας.

ΜΝΗΜΗ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ

ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

(ἀπόσπασμα)

*Αφιερωμένο στὸν δρ. Κ. Σπυριδάκι

Μὲ τὰ μικρά σου χέρια ἀπλωτὰ πάνω ἀπὸ τὴν τρικυμία τῶν ἐφηβικῶν
 χρόνων, μας, ἐνθυμοῦμαι ἀκόμα τὴν καθάρια σου καρδιά λυπημένη
 αὐτὴ ἢ ἴδια καρδιά σου μιὰ θάλασσα νὰ μᾶς ταξιδεύη
 νὰ μᾶς παίρνη ὥς τὲς λευκὲς περιοχὲς τῆς αἰώνιας Ἑλλάδας ἢ πάλι νὰ μᾶς φέρνη
 ἴσαμε τὲς ἀχνιστὲς λίμνες τῶν πιὸ ἀπίθανων κύκλων τῆς ἔρευνας — ἢ θάλασσα
 καρδιά σου

μὲ τὴν ἀλμύρα τοῦ ὑδάτινου ὄγκου της, μὲ τὴ στυφὴ
 γεύση τοῦ μεσημερινοῦ τραγουδιοῦ της — ὕστερα ἦταν μιὰ ἄλλη αἴσθηση μὲ τὰ
 πορφυρά

σύννεφα στὸ βάθος τῆς καρδιάς σου — ὁ ὀρίζοντας εἶχεν ἔχει
 τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, περίσσευε, ξέφευγε μὲς ἀπ' τὰ μικρά
 χέρια σου, καθόταν δίπλα μας μέσα στὴν τάξη, ἔσκυβε
 πάνω ἀπὸ τὰ μεγάλα βιβλία τῆς δύσκολης ἡλικίας μας,
 μάντευε τὸ σταυρωμένο μας βλέμμα πίσω ἀπὸ τὰ χαμηλωμένα μας βλέφαρα
 ἤξερε

πῶς νὰ μᾶς παίρνη ξωπίσω στὶς ἐρημιές
 στὴν ἔρευνα
 στὴν σιωπὴ
 στὴ δίψα
 ἤξερε.

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ—ΤΣΟΥΛΛΗ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ

ΣΤΟ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ

ΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο συνεπὲς στὴν ἱστορία του κι' αἰσθανόμενο εὐγνω-
 μοσύνη πρὸς ὅσους τὸ βοήθησαν, τὸ ἀνάδειξαν, ἀποφάσισε ἀμέσως μετὰ τὸ θά-
 νατο τοῦ ἀείμνηστου Κωνσταντίνου Σπυριδάκι σὲ συνεδρία τοῦ καθηγητικοῦ συλ-
 λόγου νὰ τιμῇ μεταξὺ ἄλλων καὶ μὲ φιλολογικὸ μνημόσυνο τὸν ἄλλοτε διευ-
 θυντὴ του, πρᾶγμα ποὺ ἐλπίετε νὰ πραγματοποιηῇται σήμερα. Καὶ θὰ ἐξαρθῇ βέ-
 βαια ἐδῶ μὲ λόγους ἢ προσωπικότητα καὶ ἡ προσφορὰ του, ὅμως αὐτὴ ἡ ἐκπαι-
 δευτικὴ προσφορὰ θὰ μαρτυρῇται μὲ τὸν καλῦτερο τρόπο ἀπὸ τὸ ἔργο ποὺ ἐ-
 κεῖνος ἐπιτέλεσε, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εὐεργετήθηκαν ἀπ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο
 ποὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο δέχτηκε τὴν ἐπίδραση του καὶ γενικὰ ἀπὸ τὸ
 πνεῦμα καὶ τὴν πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ τόπου μας στὸν ὁποῖο ὁ Σπυριδάκης
 ἄφησε πολὺ ἔντονη τὴ σφραγίδα του.

Ὁ Σπυριδάκης σύνδεσε μὲ τὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο κυριολεκτικὰ ὅλη τὴ
 ζωὴ του. Φοίτησε σ' αὐτὸ σὰν μαθητὴς, ἐργάστηκε σ' αὐτὸ σὰν καθηγητὴς τὸ

1923 - 1931, σάν Βοηθός Διευθυντής τὸ 1935 - 36 καὶ σάν Γυμνασιάρχης τὸ 1936 - 60. Ἔργο τῆς ζωῆς του ἐπομένως ὑπῆρξε τὸ ἔργο του στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ ἦταν τότε πραγματικὰ παγκύπριο κι' ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἓνα ἀπλὸ σχολεῖο ἀλλὰ ἓνα πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ κέντρο κι' ἓνα ἐθνικὸ ἴδρυμα κι' ἐπειδὴ ἡ ἐκπαίδευση ὅλης τῆς Κύπρου σχετιζόταν μ' αὐτὸ — αὐτὸ ἔδωσε ἐπιθεωρητές, γυμνασιάρχες, καθηγητές ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνους σὲ πολὺ ψηλές θέσεις — ἡ δράση μέσα σ' αὐτὸ ἐκτεινόταν πραγματικὰ σ' ὅλη τὴν Κύπρο. Κι' ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχαν τότε ἄλλες ἐκπαιδευτικὲς ἀρχές, ὁ Σπυριδάκης σάν Γυμνασιάρχης τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ἀνάλαβε αὐτὸ τὸ ρόλο καὶ προσπάσισε σάν μέλος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καὶ μετὰ τοῦ ἐθναρχικοῦ συμβουλίου τὴν Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευση τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν προσπάθεια τῶν Ἀγγλῶν κυριάρχων νὰ τὴν ἀφελῇ.

Ὁ Σπυριδάκης ἦταν ὁπαδὸς τῆς ἰδιοκρατικῆς σχολῆς, ἤθελε τὴν παιδαγωγικὴ ν' ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴ φιλοσοφία, ἀπὸ τὴν ἰδέα, ὄχι ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Ἀκολουθοῦσε τοὺς Natorp, Jaeger, Spranger, Pestalozzi. Τότε οἱ μορφωμένοι ἦταν ἀκόμη πολὺ λίγοι καὶ δὲν ἐτίθετο θέμα τῆς παιδείας σάν βιοποριστικοῦ μέσου, ἀλλὰ σάν μέσου καλλιέργειας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἴδιος ἦταν ἐλληνοθηρεμμένος καὶ κλασσικοθηρεμμένος. Πιστεύει στὸν κλασσικὸ πολιτισμὸ σάν τὸν ἀνώτερο τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴ δυνατότητά του νὰ διαμορφώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα. Γιαυτὸ εἶναι ἀδιανόγητῃ παρέκκλιση ἀπὸ τὴν κλασσικὴ - ἀνθρωπιστικὴ μόρφωση. Σκοπὸς πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἄνθρωπος, ἡ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ του καλλιέργεια, ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς προσωπικότητάς του μὲ ὁλόπλευρὴ ἀνάπτυξη τῶν ἱκανοτήτων του, εἶναι ἡ παροχὴ ἥθους καὶ γνώσεων μέσω τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἐξαίρει τὸν τύπο τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ Γυμνασίου ποὺ ἱδρύθηκε μὲ δάση τὰ Γερμανικὰ πρότυπα καὶ εἶχε χαρακτηρήσῃ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸ. Καὶ ὁ ἐθνικὸς εἶναι ὁ ἄλλος ἀπαρέγκλιτος σκοπὸς τῆς παιδείας γιὰ τὴν Κύπρο ποὺ δέβλυε τότε σὲ ξένῃ χώρᾳ. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ δάση τὴν ἀνθρωπιστικὴ καὶ ἐθνικὴ μορφώθηκε ὅλη ἡ ὥριμη ἀλλὰ καὶ ἡ νεώτερη γενιά. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν ἀνθρωπιστικὸ σκοπὸ ἐξυπηρετεῖται κι' ὁ ἐθνικὸς γιατί κάθε τι Ἑλληνικὸ δηλαδὴ ἐθνικὸ εἶναι καὶ ἀνθρωπιστικὸ καὶ ἀντίστροφα. Μὲ τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς ἐπιτυγχάνεται κι' ὁ ἐγκυκλοπαιδικὸς γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους.

Λυπᾶται καὶ ἀγανακτεῖ ὅταν βλέπῃ αὐτὸς ὁ τριπλὸς σκοπὸς καὶ πρὸ παντὸς ὁ ἐθνικὸς νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ σχολεῖα ὅπως ἡ Ἀγγλικὴ σχολὴ ἢ ἀπὸ ἰδιωτικὰ ἐπαγγελματικὰ ἢ ἀπὸ διορισμένους σχολικὰς ἐφορεῖς ποὺ δέχονταν τὴν ἐπέμβαση τῶν Ἀγγλῶν στὰ προγράμματά τους μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιχορήγησης ἢ τῆς τοπικῆς συνθήκης. Αὐτὲς του τίς ἰδέες τίς ἐφαρμόζει στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο καὶ τίς διακηρύσσει στίς λογοδοσίας ἢ σὲ διαλέξεις σὲ δημόσιες συγκεντρώσεις ἢ μὲ δημοσιεύσεις στίς ἐφημερίδες. Μὲ τὴν εὐρύτητα δὲ τῆς μόρφωσης ποὺ εἶχε, μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἱστορικοῦ θεμελιώνει τίς ἀπόψεις του μὲ ἀναφορὰ στὴν ἱστορία, στὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία, σὲ ἔρευνες εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν συμβουλίων, μὲ τίς γνώμες μεγάλων ἐπιστημόνων.

Διαβλέπει ὅτι ἡ κλασσικὴ παιδεία δὲ εἶναι γιὰ ὅλους, ὅτι τὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ εἶναι χαμηλὸ, ὅτι ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτη κι' ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκη ἡ παιδεία νὰ ὑπηρετῇ καὶ ἄλλους σκοποὺς, πρέπει ὅμως νὰ προχωρῇ μεθοδικὰ κι' ὀργανωμένα κι' ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ μικροεπαγγελματικὰς ἐπιδιώξεις. Μιλᾷ γιὰ ἐπαγγελματικὴ καὶ τεχνικὴ ἐκπαίδευση γιὰ τὴν ἄμεση πρακτικὴ ζωὴ γιὰ τίς πλατεῖες μάζες τοῦ λαοῦ χωρὶς νὰ θίγεται ἡ κλασσικὴ μόρφωση. Ἦδη τὸ 1943 προτείνει τὴν ἱδρυση 4 τύπων σχολεῖου, Ἐμπορικοῦ, Γεωργικοῦ, Βιομηχανικοῦ καὶ Τεχνικοῦ. Ἰδιαίτερα τὸν ἀπασχολεῖ τὸ Γεωργικὸ ποὺ τὸ θεωρεῖ ἀπαραίτητο, γιατί ἡ Κύπρος εἶναι

γεωργικό μέρος. Ἦδη ἀπὸ τότε μιᾶ γιὰ νυκτερινὰ γυμνάσια, γιὰ ἐξύψωση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῆς γυναίκας καὶ γιὰ εἰδική μόρφωση τοῦ κλήρου. Ἡ ἐπιφύλαξή του γιὰ τὶς τεχνικὲς καὶ ἐπαγγελματικὲς σχολὲς προερχόταν ἀπὸ τὴν ὑστεροβουλία τῶν Ἀγγλῶν νὰ στρέψουν μ' αὐτὲς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν νέων καὶ τοῦ λαοῦ σὲ ζητήματα τῆς καθημερινότητος, διοποριστικὰ καὶ νὰ ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ τὶς ἐθνικὲς τοὺς κατευθύνσεις. Ὅτι δὲ γίνεται τὸ θεωρεῖ πρόχειρο, ἀνεπαρκὲς καὶ ἀπλὰ ἐμπειρικό.

Ἄν ἡ κλασσικὴ παιδεία δὲν φαίνεται νὰ ἔχη σήμερα τὴ σημασίαν ποὺ τῆς ἔδινε, ἂν ἡ ἐκπαίδευση ἔχη ἄλλες τάσεις, ἂν ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸν ἐθνικὸ σκοπὸ εἶναι σήμερα ἀναγκαστικὰ ἄλλη, τοῦτο πρέπει νὰ ἐκτιμηθῇ μέσα στὰ σημερινὰ δεδομένα καὶ νὰ μὴ γίνεται ἀπόλυτη σύγκριση, γιατί αὐτὴ ἡ ἐκτίμηση εἶναι ἄδικη καὶ λανθασμένη. Ἐκεῖνοι οἱ σκοποὶ ἦταν τότε οἱ μόνοι ἐνδεδειγμένοι κι' ἄξιζε νὰ ζητῆται γι' αὐτοὺς κάθε θυσία· αὐτοὶ μόρφωσαν καὶ κράτησαν ψηλὰ τὸ φρόνημα.

Ὁ Σπυριδάκης παραπονεῖται καὶ ἄλλοτε διαμαρτύρεται ἔντονα γιὰ τὸ ἐπίπεδο τῶν καθηγητῶν ποὺ εἶναι χαμηλό, γιατί πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν σπουδάζουν, ἀλλ' ἀπλὰ χαρακτηρίζονται καθηγητὲς μὲ μιὰ ἄδεια τοῦ Γραφείου Παιδείας. Ἐπισημαίνει τὸ παράδοξο οἱ ἀπόφοιτοι Γυμνασίων νὰ μὴ δικαιοῦνται νὰ διδάξουν στὰ δημοτικὰ σχολεῖα, νὰ διδάσκουν ὅμως στὰ Γυμνάσια. Θέλει οἱ καθηγητὲς νὰ μετεκπαιδεύωνται καὶ σὲ ἄλλες χώρες γιὰ ν' ἀποφύγῃ ἡ Κύπρος τὴν ἀπομόνωση. Συγκρίνει τὸ Ἑλληνικὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ, ποὺ τὰ γνωρίζει καλά. Βρίσκει πὼς αὐτὸ ὑστερεῖ καὶ χειάζεται ἀναπροσαρμογή. Ζητᾷ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ μυλόπετρα τῆς πρακτικοποίησης ποὺ ἄρχισε ἤδη νὰ βαρύνῃ. Οἱ ἀρχὲς δίνουν ἀδιάκριτα ἄδειες γιὰ τὴ λειτουργία σχολείων, φτάνει νὰ διδάσκεται σ' αὐτὰ ἀρκετὰ ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα. Καυτηριάζει ἀκόμη καὶ κατηγορεῖ δημόσια τοὺς ἐκπαιδευτικούς καὶ σχολικοὺς ἐφόρους ἢ ἄλλους ποὺ γιὰ νὰ φάνοιν ἀρεστοὶ στοὺς κυρίους τοὺς συμμαχοῦν μαζί τοὺς κι' ἐπαινοῦν τὴν τακτικὴ καὶ τὰ συστήματά τοὺς ἐναντίον τοῦ τόπου τοὺς, ἀπλῶς γιὰ τὸ δικό τοὺς συμφέρον.

Ἦταν φυσικὸ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ κλασσικά, πρὸς τὴν πατρίδα, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν νὰ μὴ τᾶβλεπε ὅλα αὐτὰ μὲ εὐνοια. Ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἰδέες εἶναι γεμάτες οἱ ὀμιλίες τοῦ Σπυριδάκη σὲ κάθε εὐκαιρία. Φοβᾶται τὴ δημιουργία ἀνθρώπων τῆς ρουτίνας, χωρὶς φιλοδοξίες, χωρὶς ἀνώτερα ἰδανικά. Φοβᾶται τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ Ἀγγλοὶ κι' αὐτοὶ ποὺ συμμαχοῦν μαζί τοὺς καὶ θέλει νᾶναι διαρκῶς ἄγρυπνος νὰ τοὺς πολεμᾷ.

Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς ἐπιτυχίας στὴν ἐκπαίδευση τὸ ἐξαρτᾶ ἀπὸ τὸν παιδαγωγό. Αὐτὸς μπορεῖ νὰ διαμορφώσῃ τὸ μέλλον τοῦ τόπου, γιατί ἡ ἐκπαίδευση εἶναι ἡ βάση τῆς ὑπαρξῆς καὶ τῆς προόδου κάθε λαοῦ. Νὰ τί ἔλεγε σὲ συγκέντρωση δασκάλων τὸ 1938. «Ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ κατέχεται ὑπὸ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ζῶντα ἀνθρώπον καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμος πρὸς θυσίας καὶ τὰς θυσίας αὐτὰς νὰ ὑπομένῃ μὲ χαράν. Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ὁ νόμος του, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄλλον. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀγάπην, ὅταν κατέχῃ, δύναται νὰ ὀδηγηθῇ ὑπὸ ταύτης πρὸς θαθεῖαν παιδαγωγικὴν συνέσιν. Ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος δὲν ἐνθουσιάζεται ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς μορφώσεως τῶν νεωτέρων, τοῦ ὁποῖου ἡ καρδιά δὲν πάλλει ἀπὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τοὺς συνανθρώπους του, τοὺς ὁποίους δὲν ζητεῖ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀνώτερα ἰδανικά, ἀλλ' ὁ ὅποιος ἐντρυφᾷ εἰς τὴν ἐγωιστικὴν ἱκανοποίησιν καὶ τὴν συμφεροντολογικὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του, δὲν εἶναι παιδαγωγός, εἶναι ἐπαγγελματίας ταπεινός».

Πολὸ τὸν ἀπασχολεῖ τὸ ζήτημα τῶν δημοτικῶν σχολείων. Μὲ ὑπομνήματα δημοσιεύσεις καὶ ὀμιλίες φέγει τὴν πολιτικὴ τῶν Ἀγγλῶν ποὺ κατάρρη-

σαν τὰ Ἑλληνικά διδασκαλεῖα ἐπισημαίνει τὸ παράδοξο νὰ μορφώνωνται Ἑλληνες δάσκαλοι ἀπόφοιτοι μὴ Ἑλληνικῶν σχολείων σὲ Ἀγγλικὴ γλῶσσα. Διακρίνει ἀμέσως τὴν πρόθεσὴν τους νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ ἀπολυτήριο τῶν Ἑλληνικῶν Γυμνασίων μὲ τὴ θέσπιση ἐξετάσεων ὅπως τὸ Κυπριακὸ πιστοποιητικὸ ἐκπαίδευσης. Ζητᾷ νὰ χρησιμοποιοῦνται τὰ Ἑλληνικά δοθηθῇ διδλία καὶ καταφέρεται ἐναντίον τῆς Παγκυπρίου Διδασκαλικῆς Ὁργανώσεως ποὺ ἔκαμε ἀντίθετες εἰσηγήσεις, ἐνῶ ὑπῆρχαν ἐγκεκριμένα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Διαμαρτύρεται γιὰ τὴ μείωση τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γιὰ νὰ διδάσκωνται Ἀγγλικά. Ἀπὸ τὴς εἰσαγωγικῆς ἐξετάσεως τῶν Γυμνασίων διαπιστώνει καὶ τὸ προβάλλει διαμαρτυρούμενος ὅτι οἱ μαθητὲς δὲν καταρτίζονται καλὰ καὶ λόγῳ τοῦ προγράμματος ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ Ἀγγλοὶ καὶ γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν δασκάλων. Μεγαλύτερη ὑπῆρξεν ἡ ὀργὴ του κί' ἐντονώτερη ἡ διαμαρτυρία του ὅταν τὸ 1948 οἱ Ἀγγλοὶ δοκίμασαν ν' ἀντικαταστήσουν τὰ Ἑλληνικά ἀναγνώστια μὲ ἄλλα ποὺ θὰ ἐκδίδονταν στὴν Κύπρο.

Κατηγορεῖ γενικὰ τὴν Ἀγγλικὴ διοίκηση γιὰ τὴ στάση της στὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα καὶ διεκδικεῖ πραγματικὰ δικαιώματα γιὰ τὸ τότε ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιο: «Ὡς μέλη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ τούτου Συμβουλίου διαμαρτυρούμεθα, Ἐξοχώτατε, ἐντονώτατα διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς τῆς αὐτῆς καταστάσεως. Ὑποβάλλομεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ ἐνδιαφέρον τὴν κατὰστασιν ταύτην καὶ νὰ θελήσῃ νὰ τὴν διορθώσῃ, εἰσακούσας εἰς τοὺς συμβούλους, τοὺς ὁποίους διορίζει καὶ εἰς τὴν φανεράν γνώμην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς νήσου. Πρέπει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται συνέχιση τῆς σημερινῆς τακτικῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπιζήμιος διὰ τὸν λαόν». Ὅταν δὲν εἰσακούεται, δὲν διστάζει νὰ παραιτηθῇ, γιὰτὶ δέχτηκε τὸ διορισμὸ μὲ τὸν ὅρο: «Νὰ ἀγωνισθῶμεν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς παιδείας μας ἀπὸ τὰ κυβερνητικὰ δάκτυα, νὰ ἀγωνισθῶμεν διὰ τὰ δικαιώματα τοῦ τόπου ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν του πραγμάτων καὶ νὰ ἀποχωρήσωμεν, ὅταν δοῦμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ἐλπίς ἐπιτυχίας».

Σὰν Γυμνασιάρχης τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ἐπὶ 25χροῖα ὑπεραμύνεται τῆς κλασσικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας, ὁργανώνει τὸ σχολεῖο, τὸ κρατεῖ μὲ αὐστηρότητα στὰ Ἑλληνικά πλαίσια σὰν ἓνα προπύργιο ἐθνικῆς κατάρτισης καὶ ἀγώνων. Μὲ τὴ συνεργασία τῆς σχολικῆς ἐφορείας μὲ συμπαρατάσας τῆς Ἐκκλησίας τὴν ὁποία προβάλλει πάντα σὰν ἡγέτη, μὲ τὴν πρόθυμη οἰκονομικὴ συνδρομὴ τῶν γονιῶν τῶν μαθητῶν κρατεῖ τὸ σχολεῖο μακριὰ ἀπὸ τὴν κυβερνητικὴ ἐπιχορήγηση, ποὺ ἤθελε μ' αὐτὴ νὰ τὸ υποδουλώσῃ μὲ ἐντελῶς ἀνεξάρτητο πρόγραμμα, τὸ ἐξοπλίζει, τὸ ἐπεκτείνει, τὸ ἀναδεικνύει. Καλεῖ ὅλους σὲ σκληρὴ ἐργασία καὶ θυσίας. Πιστεῖ ἀπόλυτα ὅτι ἡ μόρφωση, ἡ πνευματικὴ κατάρτιση ἀπαιτεῖ κόπους κί' ἐργασία πολλή. Ἐνῶ στοὺς ἄλλους τομεῖς ἡ πρόδοος ἀπαιτεῖ καὶ φέρνει μείωση τῆς ἐργασίας, ἐδῶ ἀπαιτοῦνται διαρκῶς καὶ περισσότερα. Οἱ ἀπαιτήσεις αὐξάνουν, γιὰτὶ αὐξάνουν οἱ γνώσεις καὶ μεγαλύνει ὁ συναγωνισμός. Ἀπαιτεῖται σύστημα, ὁργάνωση καὶ δημιουργικότητα. Δὲν προέχει ἡ ἀπόκτηση γνώσεων, ἀλλὰ ἡ ἀνάπτυξη μ' αὐτὲς τῆς δημιουργικότητος. Ἡ ἐργασία ἔχει περισσότερο ἠθικὸ παρά οἰκονομικὸ χαρακτήρα.

Καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ ὅλους ἐργασία πολλή καὶ πειθαρχία, γιὰτὶ ὁ ἴδιος ἦταν τὸ παράδειγμα. Παρακολουθοῦσε τὸ κάθε τι, μελετοῦσε, ἔγραφε, ἀπαντοῦσε, ὠργάνωνε μὴ ὑπολογίζοντας τίς ὥρες ἐργασίας. Γι' αὐτὰ ὅλα τὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ θεωρῇται ὄχι μόνον τὸ καλύτερο σχολεῖο τῆς Κύπρου ἀλλὰ κί' ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἴσως τὸ

καλύτερο του Ἑλληνισμοῦ καὶ ν' ἀναγνωρίζεται ἰδιαίτερα τὸ ἐπίπεδό του ἀπὸ πολλὰ πανεπιστήμια τοῦ ἐξωτερικοῦ. Πρέπει ν' ἀναφερθῇ ὁμως ἐδῶ ὅτι ὁ Σπυριδάκης εὐτύχησε νὰ ἔχῃ καὶ ἄριστους καὶ πρόθυμους συνεργάτες, πού μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, πού κι' αὐτός, ἐργάζονται καὶ συνεργάζονται καὶ εἶναι δίκαιο νὰ γίνῃ μνεῖα τοῦλάχιστο τοῦ ἀείμνηστου Σοφοκλέους, γενικοῦ ὑποδιευθυντῆ τοῦ σχολείου, ὁ ὁποῖος ἔδωσε κυριολεκτικὰ τὴ ζωὴ του σ' αὐτό, γιὰ νὰ παραλείψω ἄλλους ζωντανούς ἀκόμη μεταξύ μας γιὰ νὰ μὴ προσκρούσω στὴ μετριοφροσύνη τους.

Μὲ τὸ πνεῦμα τῆς θέλησης γιὰ πρόοδο πρέπει ν' ἀντιμετωπισθῇ καὶ νὰ κριθῇ ἡ αὐστηρότητα, ἡ τυπικότητα, ἡ λεπτομερειακὴ ὀργάνωση, οἱ πολλὲς ἀπαιτήσεις τοῦ Κωνσταντίνου Σπυριδάκι ἀπὸ τοὺς μαθητές, τοὺς συνεργάτες του καὶ τὴν κοινωνία γενικά, σὰν μιὰ εὐρύτερη προοπτικὴ καὶ ὅχι σὰν ἰδιοτροπία, ὅπως θὰ μπορούσε πρόχειρα νὰ κριθῇ, κι' ἔτσι νὰ κατανοηθοῦν μερικὲς, κατὰ κάποιες γνώμες, ὑπερβολές. Καὶ νομίζω ὅτι ἔτσι κρίνεται ἀπὸ ὅσους ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ προσωπικὲς θέσεις, ὥριμοι πιά πολῖτες κάμνουν ἀναδρομὴ στὰ μαθητικὰ ἢ διδακτικὰ τους χρόνια στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο· δέδια πάντα εἶναι δυνατόν, ἰδίως στὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα, νὰ ὑπάρχουν κι' οἱ ἀντίθετες ἀπόψεις. Ἄλλωστε κανένα μεγάλο κέρδος τίμιο καὶ κανένα πραγματικὰ σημαντικὸ ἐπίτευγμα δὲν συντελεῖται χωρὶς σκληρὴ ἐργασία, αὐστηρότητα καὶ πειθαρχία. Καὶ στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο συντελέστηκε ἓνα τεράστιο ἔργο πού ἔχει προεκτάσεις κι' ἀποτελέσματα σ' ὅλη τὴν κυπριακὴ ἐκπαίδευση πού ἀκόμη συνεχίζονται.

Στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο μὲ διευθυντὴ τὸν Σπυριδάκι ἐφαρμόστηκαν μέθοδοι καὶ δημιουργήθηκαν θεσμοὶ πού μετὰ ἐπεκτάθηκαν σιγὰ - σιγὰ σ' ὅλα τὰ σχολεῖα. Ἐκτός ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τοῦ σχολείου, τὴν ἐντατικὴ καὶ συστηματικὴ ἐργασία, ἰδρύθηκε τμῆμα Θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἄλλο Ἐμπορικὸ καὶ οἰκονομικὸ, ἰδρύθηκε οἰκοτροφεῖο ὅχι σὰν ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση ἀλλὰ γιὰ νὰ διευκολύνῃ τοὺς μαθητές καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἔργο τοῦ σχολείου κι' ἔξω ἀπὸ τίς κανονικὲς ὥρες φοίτησης, ἰδρύθηκε Σύνδεσμος Γονέων γιὰ τὴ στενότερη συνεργασία μὲ τὴν οἰκογένεια, καθιερώθηκε ὁ θεσμὸς τῆς λειτουργίας τῶν μαθητικῶν ὁμίλων, δημιουργήθηκαν ἐργαστήρια καὶ εἰδικὲς αἰθουσες διδασκαλίας, ἰδρύθηκε ἡ προγυμνασιακὴ τάξη γιὰ προπαρασκευὴ τῶν μαθητῶν, ἐπειδὴ δὲν καταρτίζονταν καλὰ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἐκδόθηκε τὸ περιοδικὸ μαθητικὴ ἐστία — φέτος συμπληρώνει τὰ 25 του χρόνια — δημιουργήθηκε δανειστικὸ τμῆμα στὴ Σεβέρειο Βιβλιοθήκη — πού τὴ χάρισε στὸ Γυμνάσιο τὸ δημόσιο πνεῦμα κι' ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ σχολεῖο τοῦ Δημοσθένη Σεβέρη — ἰδρύθηκαν οἱ διδλοθηκὲς τῶν τάξεων.

Θὰ πρέπει ἀκόμη, ἔστω καὶ πολὺ σύντομα νὰ γίνῃ μνεῖα τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν ἀγώνων του ὥστε νὰ μείνῃ τὸ Παγκύπριο ἀνεξάρτητο καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴ λειτουργία του στοὺς δύσκολους καιροὺς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα κατὰ τῶν Ἑγγλῶν. Ὁ καθηγητικὸς σύλλογος τοῦ σχολείου ἐπανειλημμένα διαμαρτυρήθηκε μὲ πολὺ σθένος γιὰ τὸ κλείσιμο ἄλλων σχολείων, γιὰ τὴν ἐπέμβαση τῶν δυνάμεων ἀσφαλείας, γιὰ τίς θαναυσότητες τῶν Τούρκων ἐπικουρικῶν ἀστυνομικῶν.

Καὶ κἀτὶ ἄλλο πάλι πολὺ σύντομο. Ὁ Σπυριδάκης παρ' ὅλη τὴν αὐστηρότητα, τὴν ἐμμονή του στὶς ἀνθρωπιστικὲς σπουδὲς ἦταν προοδευτικὸς. Γνώριζε ψυχολογία, παρακολουθοῦσε τὰ νέα ρεύματα καὶ τίς ἐξελίξεις τῆς παιδαγωγικῆς μὲ ἀνοικτὸ πνεῦμα, ζητοῦσε ἢ ἔκαμνε ὁ ἴδιος μεταρρυθμίσεις. Ἦδη τὸ 1929 χαιρέτισε τὴ μεταρρύθμιση Παπανδρέου, τὸ δὲ 1964 ἐφάρμοσε τὴ νέα μεταρρύθμιση. Φρονεῖ καὶ διακηρύσσει ὅτι ἡ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ πρέπει νὰ εἶναι ἐθνικὴ καὶ ὅχι κομματικὴ, κακὸ δυστυχῶς πού ἡ Ἑλληνικὴ ἐκ-

παίδευση δὲν μπόρεσε ἀκόμη νὰ τὸ ξεπεράσῃ. Κάμνει παραχωρήσεις εἴτε ἀπὸ πίστη σ' αὐτὲς εἴτε ἀπὸ ἀδήριτη ἀνάγκη. Ἀναγνωρίζει τὰ τρωτὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσης μέσης καὶ ἀνωτάτης καὶ τὰ τονίζει γιὰ νὰ ἐκλείψουν. Γράφει τὸ 1949: «Κανένας δυστυχῶς ποὺ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον δὲν ἔφυγεν ἀπὸ αὐτὸ χωρὶς ἐπιφυλάξεις παρὰ τὴν εὐγνωμοσύνην ποὺ αἰσθάνεται πρὸς αὐτὸ ὡς τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ πνευματικὸν μας κέντρον». Καὶ ἀλλοῦ «Ἑλληνικὴν ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν δὲν ἐκαλλιέργησε δυστυχῶς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ οἱ Ἑλληνες ἐκπαιδευτικοὶ ἢ ἐπιστήμονες δὲν ἐκαλλιέργησαν ἑλληνικὴν παιδαγωγικὴν».

Πλείστες ἀπὸ τίς ἰδέες, ἀντιλήψεις καὶ συστήματα ποὺ ἐφάρμοσε στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο τὰ ἔκαμε μετὰ κι' ἐπίσημα πολιτικὴ τῆς κυπριακῆς ἐκπαίδευσης σὰν Διευθυντῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Γραφείου Παιδείας, Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνέλευσης καὶ Ὑπουργὸς Παιδείας. Θὰ πρέπει ἀκόμη ν' ἀναφερθῇ πὼς ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλες τιμητικὲς διακρίσεις ποὺ τοῦ ἔγιναν, ἀνήκει σ' αὐτὸν μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ ποὺ ἔγινε στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν νὰ τοῦ ἀπονείμῃ χρυσὸ μετάλλιο μὲ εἰδικὸ δίπλωμα τὸ 1971 γιὰ τὴν ὅλη ἐθνικὴ, ἐκπαιδευτικὴ καὶ πολιτιστικὴ προσφορά του. Ἐντελῶς ξεχωριστὰ πρέπει ν' ἀναφερθῇ ἡ ἀνακήρυξή του τὸ 1952 ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν σὲ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς.

Αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ ὁ χρόνος δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ ν' ἀναφέρουμῃ ἢ ποὺ δὲν θεωροῦνται καθαρὰ ἐκπαιδευτικὰ ἔκαμε ὁ Κ. Σπυριδάκης στὸν τόπο μας. Γιαυτὸ κοντὰ στίς ἄλλες ἐκδηλώσεις τὸν τιμοῦμε καὶ σήμερα. Τὸ πέραςμά του καὶ τὸ ἔργο του στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο ἔγιναν πιά ἱστορία καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ γιὰ πολλὰ ἀκόμη χρόνια ἢ ἐπιδράσή του νὰ εἶναι ἄμεσα αἰσθητὴ ἐδῶ. Θεωρῶ δίκαιο αὐτὴ τῇ στιγμῇ, ὅπως καὶ κάθε φορὰ ποὺ τιμᾶται ὁ Κ. Σπυριδάκης νὰ γίνεταί μνεῖα καὶ τῆς κυρίας Θάλειας Κ. Σπυριδάκι γιατί μοιράστηκε μαζί του μιὰ ὁλόκληρη τόσο πολύμοχθῃ καὶ δημιουργικὴ ζωή.

Γιὰ νὰ μελετηθῇ αὐτὸ τὸ τεράστιο ἔργο πιδὸ συστηματικὰ καὶ διεξοδικὰ καὶ νὰ γραφῇ γι' αὐτό, γιὰ νὰ τιμηθῇ ὁ ἀείμνηστος Κ. Σπυριδάκης καὶ γιὰ νὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία σὲ μαθητὲς, φίλους κι' ἐκτιμητὲς του ν' ἀσχοληθοῦν μ' αὐτό, ὁ καθηγητικὸς σύλλογος τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου ἀποφάσισε νὰ προκηρύξῃ διαγωνισμὸ γιὰ τὴ συγγραφὴ μελέτης μὲ θέμα αὐτὸ τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἔργο μὲ πρῶτο βραβεῖο £100 καὶ δεῦτερο £40. Ἐπίσης ἀποφάσισε τὴν ἱδρυση Ταμείου Ὑποτροφιῶν γιὰ πανεπιστημιακὲς σπουδὲς στὸ ἐξωτερικὸ ἀποφοίτων τῶν σχολείων Λευκωσίας, πλὴν ὅμως ὁ Μακαριώτατος πρωτοπόρος σὲ εὐγενικὲς πρωτοβουλίες καὶ ξέροντας καὶ θέλοντας νὰ τιμᾷ αὐτοὺς ποὺ τιμοῦν τὸν τόπο τους μᾶς πρόλαβε κι' ἔτσι ἡμεῖς ἀποδεχόμεστε μὲ ἱκανοποίησιν κι' εὐγνωμοσύνην αὐτὴ τὴν νέα μεγάλη προσφορά του στοὺς νέους τῆς Κύπρου καὶ θὰ συνεργαστοῦμε καὶ θὰ συνδράμοιμε τὸ ὅλο ἔργο σὲ ὅτι μᾶς ζητηθῇ, ἐλπίζουμε δὲ ὅτι τὸ πλήθος τῶν μαθητῶν καὶ τῶν ἐκτιμητῶν τοῦ ἔργου τοῦ ἀείμνηστου Κ. Σπυριδάκι καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ τόπου σύντομα θ' ἀποφέρουν καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἀναγκαῖο ποσό, γιὰ ν' ἀποδεικτῇ ὅτι ξέρουμε νὰ τιμοῦμε ἐκείνους ποὺ δοθήσαν τὴν κοινωνία μας, γιατί ἡ κοινωνία ποὺ τιμᾷ τοὺς ἐνάρετους, αὐτὴ ἀναδεικνύει καὶ μεγάλους ἄνδρες.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Γυμνασιάρχης Παγκυπρίου Γυμνασίου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Ἡ Κύπρος στάθηκε ἀπὸ πάντα μέσα στὴν Ἱστορία ἕνας πόνος ἀσίγαστος, μιὰ μόνιμη ἐθνικὴ κι' ἀνθρώπινη ἀγωνία, ἕνας ἀγῶνας σκληρός, ἄνισος κι' ἀνειρήνευτος... Σάμπως νὰ ἔχη ταχθῇ ἀπὸ τὴν αὐγὴ τοῦ βίου της, στὴν ἀπό-μερην Μεσογειακὴ γωνιά της, γιὰ ν' ἀντιμάχεται τὸ κακὸ ποὺ πεισματικά κι' ἀδιάκοπα τὴν ἐπιδουλεύεται. Καὶ «μὲ τὸ σπαθὶ καὶ μὲ τὴ λύρα...» Γιὰ νὰ γράφῃ, ὅμως, ἔτσι, χωρὶς ποτὲ καμιὰ ἀνάπαυλα (ἢ ὅποια χαλάρωση σ' ὅποια στιγμή θὰ στοίχιζε τὸ χαμό της), τὸ ἔπος τῆς ἀντοχῆς καὶ τὸ θαῦμα τῆς συνέ-χειας κι' ἀξιοπρέπειάς της.

Σωστὸ οὐλυμπιακὸ ἀγώνισμα ἢ ἀένναη πάλη της. Κι' οἱ ἄνθρωποι της, ἐπώνυμοι ἢ ἀνώνυμοι, τὸ παίρνουν, συνειδητὰ ἢ ὄχι, ἀπάνω τους καί, δουλεύον-τας μέσα στὸ καμίνι τους τὴν ποιότητά τους, σφραγίζουν, ὁ καθένας ξεχωριστὰ κι' ὅλοι μαζί, τὴν ὑπαρξή τους καὶ τὴν προσφορά τους μὲ τὴ δύσκολη μοῖρα του. Κι' ἀνάμεσά τους, οἱ ἐκλεκτοὶ προβάλλουν σὰν ὁδηγητὲς ἀναλίσκοντας στὴν ὑπόθεσή της ὁλόκληρο τὸ εἶναι τους.

Τέτοιος ἕνας ἐκλεκτὸς ἦταν κι' ὁ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ, ποὺ γιὰ πάνω ἀπὸ μισὸ αἰῶνα, πρωτοπόρησε κι' οἰκοδόμησε καὶ πού, μὲ τὸ θάνατό του τὸν π. Γενάρη, κατέλιπε ἔργο καὶ παράδειγμα ἀπὸ τὰ λίγα καὶ πού, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅπως ὁ ἴδιος σφραγίστηκε ἀπὸ τὴν Κυπριακὴ μοῖρα, ἔτσι σφράγι-σε κι' αὐτός, μὲ τὸ πέρασμά του, καὶ τὸ πνευματικὸ πεπρωμένο τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Κ. Σπυριδάκης, ποὺ γεννήθηκε στὴ Λευκωσία τὸ 1903 ἦταν προσω-πικότης πραγματικὰ ρωμαλέα καὶ πολυσύνθετη. Σὰν ἐκπαιδευτικὸς ὑπῆρξεν ἕ-νας τολμηρὸς, διορατικὸς καὶ σώφρων ἀναμορφωτὴς· σὰν ἐπιστήμονας ἀναθε-μέλιωσε κι' ἀνάστησε σὲ συστηματικὴ ἔρευνα καὶ φωτισμένη συγγραφὴ τὴν Κυπριολογίαν· σὰν διανοούμενος, μὲ εὐρύτατα πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα, ἔδωσε παλμὸ στὴ δημιουργικὴ λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ πνοὴ τοῦ τόπου καὶ περιεχόμενο οὐσιαστικὸ στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ μας καὶ σὰν ἀγωνιστὴς ἀγκάλιασε καὶ γονιμοποίησε τὴν Ἑλληνικὴ Ἰδέαν μαχόμενος γιὰ τὴν ἀνθισή της μὰ καὶ γιὰ τὴν προάσπισή της ἀπὸ κάθε ὑπονόμευση.

Ἀνθρώπος τοῦ δραματισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς πράξης, ἤξερε προπαντός, νὰ προγραμματίζῃ καὶ νὰ θεσμοθετῇ. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ περισσότερα πνευματικὰ ἱ-δρύματα καὶ θεσμοὶ στὴν Κύπρο ὑπῆρξαν δημιούργημα τοῦ ἢ ἀποτέλεσμα πρω-τοδουλίας ἢ ἐνθάρρυνσής του. Ἄλλωστε, δὲν ἦταν μόνο ποὺ ἀνακινούσε — ἦταν ποὺ καὶ μὲ τὸν προσωπικὸ του μόχθο καὶ μὲ τὴν πειθὴ του, μὲ τὴν ἐπι-μονή του, πετύχαινε νὰ ὑψώνῃ κανόνα πρόκλησης κι' ἀναμέτρησης γιὰ ὅλους γύρω του. Κι' ἂς λεχθῇ καὶ τοῦτο: στὴ στελέχῳ τοῦ ἐπιτελείου του σπα-νιώτατα ἀστοχοῦσε. Ἦταν σὲ θέση νὰ ἐπιλέγῃ τοὺς καταλληλοτέρους συνεργάτες, νὰ ξεχωρίζῃ τί ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἔκλεινε μέσα του καὶ νὰ τοὺς διασφαλίζῃ τίς προϋποθέσεις τῆς ἀποτελεσματικώτερης δυνατῆς δραστηριότη-τας. Μὲ τὸν κόσμον ποὺ δούλευε εἶχε τὴν ἱκανότητα ν' ἀφομοιώνῃ τὰ ἄξια μη-νύματα ἀπὸ τὸ κέντρο καὶ ἀπ' ἔξω καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀτομικὴ σύλληψιν (δική του ἢ καὶ συνεργάτη του), μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἐνιαίας πάντα πολι-τικῆς, σὲ στοχασμὸ καὶ σὲ ἔργο συλλογικὸ — δίχως νὰ χάνεται ἡ ἀτομικὴ συμβολὴ κανενὸς καὶ χωρὶς νὰ ζημιώνεται ὁ συντονισμὸς τῆς ὁργανωμένης δου-λειᾶς ποὺ εἶχεν ἀνάγκη ὁ τόπος. Σκληρὸς ἀπάνω στὸ χρέος (πάνω ἀπ' ὅλα ἦταν ὁ ἄνθρωπος τοῦ καθήκοντος) καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ πρὸς τοὺς ἄλ-λους, εἶχε στὸ δάθος καρδιά παιδιοῦ. Ἐξαιρετικὰ αὐαίσθητος, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀ-συνήθιστη δύναμιν αὐτοκυριαρχίας. Ἀνεπηρέαστος, ἀκαταπόνητος, συνεπής, ἐ-πίμονος, μαχητικὸς, πρακτικὸς, ἀνυποχώρητος. Ὅχι ἀπὸ δογματισμὸ (ἀπε-

χθανόταν τὰ συνθήματα καὶ τὶς συνταγές), μὰ ἀπὸ τῆ σιγουριὰ πού τοῦ χάριζε ἡ θαθεὶά καὶ πλατεὶά του γνῶση, ἡ διαλεκτικὴ του κρίση, ἡ ζωηρότατη διαίσθησή του, ἡ προβλεπτικότητά του... Ὁ στοχασμός του, πού ἀκόνιζαν οἱ ἀνάγκες τοῦ σήμερα κάλπαζε πρὸς τὸ μέλλον καὶ ἀδραχνε τὶς προοπτικὲς μὲ ἀκρίβεια πού ξένιζε. Γι' αὐτό, ὅμως, καὶ δὲν ἦταν εὐκολο νὰ κατανοῇται πάντα — μ' ὅλες τὶς φυσικὲς ἀνθρώπινες συνέπειες... Κάτι πάντως, πού τὸν δοήθησε στὸ ξεδίπλωμα τῆς δουλειᾶς του ἦταν καὶ τὸ ὅτι εἶχε τὸ προνόμιο, πού κέρδισε μὲ τὴν ἀξιοσύνη του καὶ μὲ τὴν ἐπιβολή του, νὰ βρεθῇ ἀπὸ νεαρός στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδας καὶ νὰ παραμείνῃ ἡγέτης σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῶν ἐνδιαφερόντων του, καθ' ὅλο τὸ δημόσιο ὄιο του. Κι' ἀσφαλῶς ὁ Σπυριδᾶκης εἶναι ἀπὸ τὶς διαρκέστερες ἐλλληνικὲς περιπτώσεις ἀμεσης ἡγετικῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ πνευματικῆς εὐθύνης. Πράγμα, ὅμως, πού ποτὲ δὲν τοῦ ἔγινε ἔρεισμα ἐπανάπαυσης, μὰ πού ἀντίθετα τοῦ οἰστριοιλατοῦσε συνεχῶς τὸ φιλότιμο, τὴν ἐπινοητικότητά καὶ τὴ φιλοπονία καὶ πού ὁ ἴδιος μεταπατοῦσε διαρκῶς σ' εὐκαιρίες γιὰ νὰ νεωτερίζῃ, νὰ τοξεύῃ, νὰ προάγῃ καὶ νὰ δημιουργῇ. Μὰ ὅ,τι καὶ νᾶκανε, ὅ,τι καὶ νὰ τὸν ἀπασχολοῦσε, ἦταν, προπαντός, μιὰ γρηγοροῦσα ἱστορικὴ συνείδηση πάνω ἀπὸ τὸ Κυπριακὸ καὶ τὸ ἐθνικὸ γίγνεσθαι. Κι' ἐνῶ πάλευε μὲ τὴν καθημερινότητα γιὰ νὰ τὴν πλάσῃ σὲ ἄξιο μέλλον, τὴν ἴδια ὥρα ὑπηρετοῦσε μὲ σοφία τὴν ἐπιστήμην σὰν ἀληθινὸς ζηλωτής. Ἰσόβιος σπουδαστῆς τῆς ἀρχαιότητος, κι' ἰδιαίτερα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδας, ὑπῆρξε πάντα κυνηγητῆς καὶ δουλευτῆς τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ιδεώδους τῆς πού ἀνανέωνε διαρκῶς μέσ' ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ πού προωθοῦσε σὰν σωστικὴ κι' ἀναπτυξιακὴ προϋπόθεση καὶ γιὰ τὴν Κύπρο γιὰ τὸ Νεοελληνισμό.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦταν γιὰ τὸν Σπυριδᾶκι φαινόμενο ἐνιαῖο, ὁ Νεοελληνισμὸς συνισταμένη τῶν παραδοσιακῶν καὶ τῶν σύγχρονων δεδομένων τοῦ ρωμέϊκου πού διαμορφώνει τὴν καινούργια ζωντανὴ παρουσία του μέσα στὸν κόσμον κι' ὁ χῶρος ὁ ἐλληνικὸς ἱερός κι' ἀπαραδίστατος. Μὲ τὴν Κύπρο σὰν ἓνα ἀποφασιστικῆς σημασίας καὶ μ' ἐπαυξημένους γι' αὐτὸ εὐθύνες προκεχωρημένον ἀκρίτα, πού ὁ ρόλος του εἶναι νὰ κρατήσῃ αὐτοδύναμα, μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ μὲ τὴν ἀκτινοβολία του, τὶς ἐπάλξεις τοῦ ἐλληνικοῦ — ρόλος πού δὲν ἐπιδέχεται καμιάν ἀλλοίωση καὶ καμιά παραχάραξη.

Πολέμησε, κυρίως στὰ χρόνια τῆς ἀποικιοκρατίας, κάθε σκοτεινὴ ἀφελήνιστικὴ προσπάθεια κι' ἐπληξέ, στὴν κάθε περίστασι, κάθε φοινικικὸ ἰδεῶδες, πού, γιὰ σκοποὺς εὐκολοῦ βολέματος, τὸ σήκωναν κάθε τόσο σὰν παντιέρα οἱ λογῆς - λογῆς εὐδαιμονιστὲς γιὰ τοὺς σκοποὺς τους. Ἡ Κύπρος, διακήρυττε, ὑπάρχει γιὰ τοὺς κατοίκους της, μὰ ἀνήκει, προπαντός, στὸ ἔθνος, πού εἶναι δεμένο μαζί της μὲ εὐθύνες τεράστιες. Καὶ σὲ χρόνο ἀνύποπτο γιὰ τοὺς πολλοὺς προειδοποιῶσε. γιὰ τὸν ἐπερχόμενο Τουρκικὸ κίνδυνον καὶ καλοῦσε σὲ συναγεμρὸ ὑποδεικνύοντας πῶς τυχὸν ἀπώλεια τῆς Κύπρου θὰ σήμαινε καὶ τὴν ἀφετηρία μεγάλων ἐλληνικῶν δεινῶν. Πίστευε πῶς, ὅπως ἡ Κύπρος δὲν θὰ εἶχε περιθώρια δίχως τὴν κατάφαση τῆς ἐλληνικότητάς της καὶ τὴν ἐνεργὸ γι' αὐτὴν ἐθνικὴ ἔγνοια, ἔτσι κι' ἡ Ἑλλάδα δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπολογίξῃ σοδάρὰ στὸ μέλλον χωρὶς τὴν Κύπρο.

Θρεμμένος μὲ τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τῶν ἀρχαίων, κι' ἰδιαίτερα τοῦ Θουκυδίδου, εἶχε σὰν πρότυπο δημοσίου ἀνδρὸς τὸν Περικλῆ. Ὅμως γιὰ τὴν Κύπρο δέσποζε μέσα του σὰν ἰδεῶδες ὁ Σαλαμίνιος Εὐαγόρας, ὁ φλογερὸς βασιλιάς πού εἶχε καταστήσει τὴν Κύπρο, τὸν 4ο αἰῶνα π.Χ. ἓνα ἀπὸ τὰ σοδάρωτερα καὶ πιὸ ὑπολογίσιμα πνευματικὰ καὶ πολιτικὰ κέντρα τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου. Μὲ τὸ Περικλῆ, δούλευε μὲ λογισμὸ καὶ μ' ὄνειρο τὸ νεαρὸ ὑποψήφιο πολίτη στὸ σχολεῖο. Καὶ μὲ κανόνα τοὺς δραματισμοὺς καὶ τὶς ἐπιτεύξεις τοῦ Εὐαγόρα κινοῦσε τὶς προσπάθειές του μὲ βασικό, κι' ἀμετακίνητο πάντα, στὸ-

χο τῇ διασφάλισι καὶ τὴν ἐνεργοποίησιν τῆς ἐλληνικῆς ταυτότητος τοῦ νησιοῦ καὶ τὴν καταξίωσίν του σὲ ζωτικὸ πνεῦμονα τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου καὶ σὲ ἐπαλξὴ ὕψους ἀνθρώπινου ἔθνους.

Φιλολόγος καὶ ἱστορικός, μὲ πτυχίον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ μὲ διδακτορικὸν δῖπλωμα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, ὁ Σπυριδᾶκης ξεκίνησε σὰν καθηγητῆς καὶ ὕστερα σὰν ὑποδιευθυντῆς στὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον. Γιὰ νὰ καταλάβῃ, ἀπὸ τὸ 1936, τὴν γυμνασιαρχίαν καὶ γιὰ νὰ τοῦ ἐμπιστευθῇ, στὴ συνέχεια (1956), τὸ Ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ τὴ θέσιν τοῦ Ἀναπληρωτῆ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ Σχολείων Ἀλλοδαπῆς. Παράλληλα ὑπηρετήσε σὰν μέλος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου τοῦ ἀποικιακοῦ Γραφείου Παιδείας, στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου ἀγωνίστηκε θαρραλέα, μὲ ἄλλους ἄξιους ἐκεῖ συναδέλφους του, γιὰ τὴν ἀναχαίτισιν τῶν πονηρῶν ἀφελληνιστικῶν σχεδίων τῶν Ἀγγλῶν κατακτητῶν, ποὺ εἶχαν ἐντοπίσει τὸ θάρος τους στὴν ἐπιδίωξιν γιὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὸ ξεστράτισμα τῆς ἐλληνικῆς παιδείας τοῦ τόπου. Ἀμέσως μετὰ τὴς Συνθῆκης Ζυρίχης—Λονδίνου διορίστηκε ἀπὸ τὸν Ἐθνάρχην Μακάριο, ποὺ εἶχεν ἀναλάβει τὴν πρὸς τὴν νέα κατάστασιν προπαρασκευή, σὰν Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου τῆς Μεταβατικῆς Περιόδου, μὲ συγκεκριμένη ἐντολὴ τὴν ἐνοποίησην, ἀνασύνταξιν, ἐλληνικοποίησην καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς Παιδείας μας, ποὺ μόλις ἀποτίνασσε τὸν ἀσφυκτικὰ ἀποικιακὸ ζυγόν, καὶ στίς 16 Αὐγούστου 1960 ἀναλάμβανε, μὲ λαϊκὴ ψήφον, τὴν Προεδρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως. Καὶ μετὰ τὴν διάλυσίν της (1965) — εἶχεν ἤδη μεσολαθῇ ἡ Τουρκοκυπριακὴ ἀνταρσία — ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος τὸν διώρισε στὴν Κυβέρνησίν του σὰν τὸν πρῶτον ὑπουργόν Παιδείας (ὡς τὸ 1971). Φυσικὰ, κατὰ διαστήματα στὸ μεταξύ, ὁ Σπυριδᾶκης θρόνηκε ἐπικεφαλῇς ποικίλων σωμάτων, ἐπιτροπῶν καὶ ὀργανώσεων ἢ ἰδρυμάτων καὶ γιὰ ἀρκετὰ χρόνια (ὡς τὸ 1959) χρημάτισε σὰν μέλος τοῦ Συμβουλίου καὶ τοῦ Γραφείου Ἐθναρχίας μὲ πρωταγωνιστικὸ πάντα ρόλον. Κατὰ τὸν Ἀγῶνα (τὸ 1958) εἶχε συλληφθῇ, γιὰ τὴν ἐθνικὴν του δράσιν, ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, ποὺ εἶχαν ἐπισημάνει τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον σὰν μίαν ἀπὸ τὴς πλεονεκτικὰς ἐπαναστατικὰς ἐστίες.

Ὅμως ὅλη αὕτὴ ἡ πορεία δὲν ἦταν μὴ ἀπλὴ ἐναλλαγὴ ἀξιοματίων ἢ ἔστω μὴ ἀναγνώριση· ἦταν μὴ σεισμικὴ ἀναδημιουργικὴ πορεία πρὸς τὴν προκοπὴν, ποὺ διαμόρφωνε τὴν Κύπρον σὲ πολυδύναμην νεοελληνικὴν πραγματικότητά καὶ σὲ μίαν ἀπὸ τὴς ζωντανότερας πολιτιστικὰς παρουσίας στὴ Μέση Ἀνατολή. Μὲ κύριον φύραμα τὴν Παιδείαν, μὲ τὴν πλατεῖαν ἔγνοιαν τοῦ ὅρου, καὶ ποὺ μὲ τὸν Σπυριδᾶκιν ὕφαινε τὸν ιστό της παντοῦ, σ' ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ σ' ὅλες τὴς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ἡ ἐκπαίδευσις ἦταν, γι' αὐτόν, ἕνα μοναχὸν ἐπιμέρους λειτουργήμα τῆς Παιδείας, ποὺ τὴν ἐννοοῦσε καὶ τὴν ὑπηρετοῦσε σὰν ἰσόδια ὑπόθεσις. Κι' ὅπως ἦταν ἕνας πραγματικὸς κλασσικὸς φιλόλογος, μὲ συνειδητὴ καὶ τεκμηριωμένη πίστη στὴν ποιότητα τῆς ἐλληνικῆς κληρονομίας καὶ στὴν ἀξιοσύνην τοῦ Νεοελληνισμοῦ, πᾶσχιζε νὰ πραγματώνῃ μέσα στὴ ζωὴ ὅ,τι συνεχῶς θὰ τὴν καθιστοῦσε ἀξιώτερη γιὰ νὰ τὴν ζῇ κανεὶς καὶ νὰ τὴν ὑψώνῃ σὲ ἀναδαθμὸν γιὰ τὸ καλὺτερον αὔριον.

Ἀλλὰ, γιὰ νὰ μὴ ἀφεθῇ ὑποφία γιὰ ὁποιαδήποτε ὑπερβολή, ἀπαριθμῶ τὴς κυριώτερας πραγματοποιήσεις του:

Στὸν τομέα τῆς Ἐκπαίδευσης, ὅπου μεθοδικὴ καὶ ἐπίμονη ἐπιδίωξις του ἦταν τὸ σὲ πλάτος ἀπλωμά της, μὲ διωρεὰν φοίτησιν καὶ ἴσες εὐκαιρίες γιὰ ὅλους, καθὼς καὶ ἡ δημιουργία ἀνθρώπων φωτισμένων μὲ θαβεῖες καὶ συνειδητοποιημένες μέσα τους τὴς ἐθνικὰς ρίζες, ἀλλὰ ἱκανῶν διαρκῶς νὰ καθαίνουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν ἐλεύθερα τὴ σκέψιν τους καὶ ἀποδοτικὰ τὴς πρακτικὰς τους δυνατότητες μὲ βάση τὰ ἰδιαιτέρως διαφέροντά τους μέσα στὰ πλαίσια

τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν προοπτικῶν καὶ διεκδικήσεων τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἔθνους, ἀναφέρω πρῶτα τὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο, ποῦ στὰ χρόνια τῆς γυμνασιαρχίας του, καὶ μὲ γενικὸ ὑποδιευθυντὴ τὸν ἀλησμόνητο φιλόλογο Κλεῖτο Σοφοκλέους καὶ μὲ πλειάδα διαλεχτῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶχεν ἀναχθῆ σὲ περιωπὴ μοναδική. Ὁ λαμπρὸς δάσκαλος, ποῦ ζωντάνευε τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ πού, παράλληλα (ἀπὸ τότε...) δίδασκε δλοκληρωμένα νεοελληνικά κείμενα (ὥπως τὸν Παλαμικὸ «Ἀωδεχάλογο») καὶ συστηματικὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Κύπρου, πρόβαλε σὰν παιδαγωγὸς μεγάλων διαστάσεων, ποῦ συγχρόνως ἀγρυπνοῦσε μὲ ἔντονη ἔγνοια πάνω ἀπὸ τὴν προσφορὰ ὅλων τῶν συναδέλφων του — ἀπ' εὐθείας ἢ καὶ μέσῳ τοῦ θεσμοῦ τῶν συντονιστῶν καθηγητῶν. Κρατώντας, ἐξ ἄλλου τὸ σχολεῖο του, μὲ τὰ δόντια (ὥπως συνέβη καὶ μὲ τὰ ἐπαρχιακὰ γυμνάσια Κερύνιας, Λαπήθου, Μόρφου, Πάφου, κ.ἄ.) μακριὰ ἀπὸ κάθε δελεαστικὴ πρόκληση ἢ ἀνίερη ἐπέμβαση τῆς ἀποικιοκρατίας, τὸ κατὰστησε κάστρο ἀποτελεσματικῆς ἄμυνας τῶν ἱερῶν καὶ τῶν δόξων μας καὶ συγχρόνως σὲ μιὰ σφύζουσα πνευματικὴ ἐστία (πόσοι καὶ ποιοὶ δὲν τίμησαν τὸ ἐπίσημο δῆμα του καὶ πόσες καὶ ποιᾶς ἐκδηλώσεις δὲν στέγασε!). Τὸ ἐκπαιδευτήριον αὐτό, ὁραθευμένο ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, εἶχε πρωτοῖδρυθῆ τὸ 1812 ἀπὸ τὸν Ἐθνομάρτυρα Κυπριανὸν γιὰ τὴν καλλιέργειαν «τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων τὰ ὅποια μόνον στολίζουν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ὅπου ἀποκαταστήνουν τὸν ἀνθρώπον ἄξιον τῶ ὄντι ἀνθρώπου», κι' εἶχεν δλοκληρωθῆ καὶ ἀναγνωριστῆ σὰν ἐξατάξιο γυμνάσιον ἀπὸ τὸ 1893! Μὲ τὸ Σπυριδάκι τὸ κύρος καὶ ἡ φήμη του εἶχε ξεπεράσει καὶ τὰ στενὰ Κυπριακὰ καὶ εὐρύτερα ἑλληνικὰ ὅρια...

Μὰ οἱ ἐκπαιδευτικὲς μεταρρυθμίσεις τοῦ Κωνσταντίνου Σπυριδάκι στὴν ἀρχὴ μὲ ἐπικεντρο τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον κι' ὕστερα μὲ τὴν παρουσίαν του στὸ Ἑλληνικὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιον, στὴν Κοινωτική Συνέλευσιν καὶ στὸ Ὑπουργεῖον, ὅπου εἶχε παραμερίσει κάθε ἀχρείαστος γραφειοκρατία, δὲν δίνουν μονάχα τὸ μέτρο τῆς προσφορᾶς του, ἀλλὰ καὶ προσδιορίζουν χαρακτηριστικὰ τὶς διαστάσεις τοῦ τί στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέαν συντελεῖται στὴν Κύπρον πρὶν ἀπὸ τὴν ἐφιαλτικὴν εἰσβολὴν τοῦ ἀπαίσιου Ἀττίλα, ποῦ μᾶς στέρησε τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν σχολείων μας καὶ τῶν ἄλλων συναφῶν ἰδρυμάτων μας, ξεριζώνοντας συγχρόνως χιλιάδες μαθητὲς κι' ἐκπαιδευτικοὺς.

Λοιπὸν, ὁ Σπυριδάκις σὰν ὑπεύθυνος τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων, ἀναδιοργάνωσε τὸ δημοτικόν, ἱδρυσε κρατικὰ νηπιαγῶγεῖα κι' ἐνοποίησε δλοκληρῶν τὴ γενικὴν ἐκπαίδευσιν.

— τὸν πρῶτον γυμνασιακὸν κύκλον, ποῦ ἀναπτύχθηκε σὲ φυσικὴ προέκτασιν τῆς βασικῆς ἐκπαίδευσης, προσγείωσε μὲ μέτρα δραστικὰ καὶ γονιμοποίησε μὲ τὸ μάθημα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ μὲ τὴ συστηματικὴν ἐργαστηριακὴν διδασκαλίαν τῶν Πρακτικῶν Γνώσεων καὶ μὲ τὸν περιορισμὸν τοῦ περιττοῦ φόρτου ὥρων καὶ ὕλης.

— διαφοροποίησε, ἀπὸ πολὺ παλαιὰ, τὸ δεῦτερον τριετὴ γυμνασιακὸν κύκλον σὲ διάφορες κατευθύνσεις καὶ στάθηκε ὁ πατέρας τῆς τεχνικῆς κι' ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης, στὴν ὁποία καὶ ἔδωσε θαυμαστὴν, πράγματι, ὥθησιν.

— ἀναμόρφωσε τὸ σύστημα τῶν ἐξετάσεων, καταργώντας τὶς τοῦ Α' ἐξαμήνου καὶ εἰσάγοντας τὸ θεσμὸν τῶν ἐνιαίων, ἐπὶ παγκυπρίου κλίματος, προαγωγικῶν ἐξετάσεων τῆς Γ' Γυμνασίου καὶ τῶν ἀπολυτηρίων τῆς Στ'.

— μεθόδευσε κατὰ κύκλους καὶ κατὰ τάξιν τὴ γλωσσικὴν διδασκαλίαν (δημοτικῆς καὶ καθαρῆουσας) καὶ ὄντας ἀκόμῃ γυμνασιάρχης, μολοντί καθαρῆουσας ὁ ἴδιος, ἔθηκε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου τὴν ἐκδοσὴν μιᾶς ἐξάιρετης γιὰ τὴ μεθοδολογίαν τῆς τότε Γραμματικῆς τῆς Δημοτικῆς, τοῦ Κ. Προυσῆ.

— ἀγωνίστηκε φωτισμένα γιὰ τὴν προσαρμογὴν τῆς διδασκαλίας μ' ἐπί-

κεντρο τήν αὐτοεργεία καί τίς εἰδικές ἱκανότητες τοῦ μαθητῆ, προικίζοντας τὰ σχολεῖα μὲ προγράμματα καί μέσα ἐλευθέρων δραστηριοτήτων, μὲ γενικὲς καί ἰδιαίτερες βιβλιοθήκας τάξεων, μὲ καλὰ ἐξοπλισμένες αἴθουσες Γεωγραφίας καί Ἱστορίας, μουσειακὲς συλλογές, σύγχρονα ἐργαστήρια Φυσικῆς-Χημείας, αἴθουσες Τέχνης, Μουσικῆς, Γυμναστικῆς, Οἰκιακῆς Οἰκοτεχνίας κλπ.

— εἰσήγαγε τὴν ἐκπαιδευτικὴ ραδιοφωνία καί τηλεόραση, ἐντάσσοντάς τες μέσα στὸ κοινωνικὸ σχολικὸ πρόγραμμα.

— ἐνίσχυσε καί πύκνωσε τὰ νυκτερινὰ ἐπιμορφωτικὰ κέντρα καί κέντρα ἐκπαιδεύσεως ἀναλφαβήτων, κι' ἔδρυσε τὰ ἰνστιτούτα Ξένων Γλωσσῶν.

— ἀναμόρφωσε τὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία, τῆς ὁποίας τὴ φοίτηση κατέστησε τριετὴ μὲ εὐρεία διδακτικὴ ἐξάσκηση καί μὲ μερική ἐξειδίκευση τῶν σπουδαστῶν, κι' ἀναπτύσσοντάς τὴν σὲ τόπο παιδαγωγίας καί πνευματικὸ ἴδρυμα τοῦ τόπου.

— φρόντισε γιὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα καί τὸ ἐξωτερικὸ μετεκπαίδευσή τῶν βασικῶν ἐκπαιδευτικῶν στελεχῶν, προσέδωσε οὐσιαστικὸ περιεχόμενον στὰ παιδαγωγικὰ συνέδρια καί ἀνασύνθεσε τὰ Παιδαγωγικὰ Ἰνστιτούτα ἐνδοῦ πηρεσιακῆς μετεκπαίδευσης τῶν λειτουργῶν μέσης καί στοιχειώδους.

Ὁ Σπυριδάκης ἦταν ἕνας ἀνακαινιστῆς ποὺ ἤξερε νὰ συνδυάζῃ τὸ παραδοσιακὸ πνεῦμα μὲ τὰ ἀποφασιστικώτερα τολμήματα ὅπως καί τὴν ἐναρμόνιση τῆς Κυπριακῆς Παιδείας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κι' ὅ,τι ἰδιότυπα μποροῦσε νὰ τὴν ὑπηρετῇ.

Ἐξ ἄλλου στὸν πολιτιστικὸ τομέα, ἀπὸ τὴ θέση τοῦ ἀρμοδίου εἶτε καί μὲ καθαρὰ ἀτομικὲς του πρωτοβουλίες, ἐπεδίωξε τὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη καί τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐλληνικῆς ἀλκῆς τοῦ τόπου, πασχίζοντας νὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸ νὰ ζῇ ἄνετα μέσα στὴν εὐρύτερη ἐθνικὴ πνευματικὴ ζωὴ καί νὰ διασταυρώη γόνιμα τίς ἰδέες του μὲ τὸν κόσμον.

— Ἐεκίνησε μὲ τὴν ἴδρυση τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, ποὺ εἶχε σὰν ἀντικείμενον τὴν Κυπριολογικὴν ἔρευνα γιὰ νὰ συνεχίσῃ, παράλληλα, μὲ τὸν Ἑλληνικὸ Πνευματικὸ Ὅμιλον Κύπρου (σωματεῖο ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴ σύσφιγξη τῶν δεσμῶν τοῦ νησιοῦ μὲ τὴ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα μέσῳ τῆς ἔρευνας ἀπάνω στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καί τῆς ἐνθάρρυνσης τῆς λογοτεχνικῆς καί καλλιτεχνικῆς δημιουργίας) καί μὲ τὸ φιλολογικὸ Σύλλογον «Στασίνο» γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς ἔρευνας στὸν τομέα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας. Τῶν δύο πρώτων αὐτῶν σωματείων χρημάτισε Πρόεδρος ἀπὸ τὴν πρὶν ἀπὸ σαράντα χρόνια ἴδρυσή τους ὡς τὸ θάνατό του (καί τοῦ «Στασίνου» γιὰ μεγάλη ἐπίσης περίοδο). Πάντως καί τῶν τριῶν ἰδρυμάτων, ποὺ συνεχίζουν βέβαια τὴ ζωὴ καί τὴ δράση τους, ἰδιαίτερης σημασίας εἶναι οἱ ἐτήσιες κι' ἄλλες ἐκδόσεις τους, ποὺ φέρουν ἐμφανῆ τὴ σφραγίδα τῆς ἐγνοίας καί τῆς ἐργασίας του τῆς προσωπικῆς.

— Ἀλλὰ μερίμνησε καί γιὰ τὴ συμμετρικὴ ὀργάνωση κι' ἄλλων κλάδων, ἐκπαιδευτικῶν, ἐπιστημονικῶν καί καλλιτεχνικῶν, τόσο γιὰ τὴν προαγωγή τῶν εὐρυτέρων σκοπῶν τους ὅσο καί τῶν ἐπαγγελματικῶν διεκδικήσεων τῶν μελῶν τους.

— Ἰδρυσε τὴ μεγάλη βιβλιοθήκη τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, τίς Κοινοτικὲς βιβλιοθήκας στὰ σημαντικώτερα ἀγροτικὰ κέντρα καί τὴν κινητὴ βιβλιοθήκη γιὰ τὴν ὑπαιθρο.

— Θεόπισε διάφορα λογοτεχνικά, ἐπιστημονικά καί καλλιτεχνικά βραβεῖα, φρόντισε τὴ χρηματοδότηση διαφόρων ἐκδόσεων καί διευθέτησε τρόπους ἐνίσχυσης τῆς κυκλοφορίας τῶν νεοεκδομένων βιβλίων καί διάθεσης ζωγραφικῶν πινάκων καί ἄλλων καλλιτεχνικῶν ἔργων.

— Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν καί ὑπὸ τὴν αἰ-

γίδα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐνθάρρυνε νὰ ἰδρυθοῦν, ἀντιστοίχως, τὸ Μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης καὶ τὸ Μουσεῖο Ἀγῶνος.

— Πρωτοστάτησε στὴν ἀνέγερση διαφόρων μνημείων ποὺ νὰ μαρτυροῦν τὴν παράδοση τοῦ τόπου καὶ νὰ κρατοῦν δεμένη τὴν ψυχὴ του μὲ τὴν σύγχρονη νεοελληνικὴ ζωὴ.

— Πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ προώθησε τὴν ἐκπόνηση σχεδίων γιὰ τὴν ἀνέγερση μεγάλου πολιτιστικοῦ κέντρου στὴ Λευκωσία, ἐπίσης θεσμοθέτησε τὸν ἤδη λειτουργοῦντα «Θεατρικὸ Ὅργανισμὸ Κύπρου» καὶ παρασκεύασε τὸ ἔδαφος γιὰ μελλοντικὴ ἰδρυση κρατικῆς ὀρχήστρας.

— Ἰδρυσε τὸ μὲ διεθνὲς σήμερα κύρος Κέντρο Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν μὲ πολὺπλευρὴ ἔρευνα καὶ συγγραφὴ στόν τομέα τῆς Κυπριολογίας καὶ θέσπισε τὸ Διεθνὲς Κυπριολογικὸ Συνέδριο.

— Πρωτοστάτησε στόν τομέα τοῦ σχολικοῦ καὶ σωματιακοῦ ἀθλητισμοῦ.

— Ἀγκάλιασε μὲ στοργὴ κάθε ἄξια πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ πρωτοβουλία καὶ δημιουργία καὶ παρίστατο καὶ μιλοῦσε, μὲ θάρρος πάντα καὶ εὐθυκρισία, σὲ κάθε πολιτιστικὴ ἐκδήλωση, ἐπισημαίνοντας στὴν κάθε περίστασι τὸ ἐθνικὸ καὶ ἀνθρώπινο χρέος τοῦ Κυπριακοῦ ἑλληνισμοῦ.

— Ἰδρυσε διαφωτιστικὸ ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ θέματος γραφεῖο μὲ ποικίλες ἐκδόσεις καὶ πολὺπλευρὴ δράση.

Στὸ συγγραφικὸ τομέα στάθηκε ἀληθινά, χαλκέντερος. Πέρα ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικοῦ, παιδαγωγικοῦ, ἐθνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ χαρακτῆρα κείμενά του (μιά σειρά τόμων μὲ γενικὸ τίτλο «Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Ἀρθρα»), ἦταν, προπαντός, ἡ ἐπιστημονικὴ του συγγραφὴ, ποὺ ὅλο καὶ φωτίζει τὰ ἑλληνικὰ πρόσωπα τῆς Κύπρου καὶ ἀποκαθιστοῦσε, ἔναντι τῆς στρατευμένης γιὰ πρόδηλους πολιτικοὺς σκοποὺς ἐπιστήμης τῆς διαστρέβλωσης, τὴν ἀλήθεια του. Τὰ ἐν προκειμένῳ δημοσιεύματά του, ποὺ διακρίνονται ὅλα γιὰ τὴν χρυστάλλινη σκέψη τους καὶ τὸ ἀνάγλυφο ὕφος τους, εἶναι ἄπειρα. Μὲ πρῶτο καὶ βασικὸ τὸ βιβλίον τοῦ γιὰ τὸν «Εὐαγόρα Α΄ Βασιλέα τῆς Σαλαμίνος», καὶ ἀκόμα μὲ τοὺς «Κυπρίους Βασιλεῖς», τὴ «Σύντομον Ἱστορίαν τῆς Κύπρου» καὶ ἄλλα ποὺ ἀναφέρονται ἐπίσης στὴν Ἱστορίαν καὶ στὴ φιλολογία, τὴν τέχνην, τὴ λαογραφίαν καὶ στὴν πολιτικὴν, θρησκευτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ζωὴ τῆς Κύπρου καὶ ἀκόμα σὲ πλεῖστα θέματα τοῦ ἀρχαίου καὶ νεώτερου ἐθνικοῦ βίου.

Σὰν μαχητὴς ὁ Συριδάκις ἦταν ἀκούραστος, εὐτολμος, ἐπίμονος καὶ ἀδυσώπητος. Ὅταν, προπαντός, ἐπρόκειτο γιὰ τίς ιδέες ποὺ πίστευε καὶ σὰν ὑπηρετοῦσε τὸν ἐθνικὸ ἀγῶνα. Δὲν κάμφθηκε ποτὲ — ὡς τὴν ὕστερη ὥρα του — καὶ οὐδέποτε συνθηκολόγησε μὲ ὁποιαδήποτε συμβατικότητα. Εἶχε τὴν ἀρετὴ νὰ διακηρύττει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ περιστάσεις, τὴν ἀλήθειαν ὡμὴ πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις. Καὶ τὸ κουράγιο νὰ δουλεύῃ καὶ νὰ δημιουργῇ ἀκατάπαυστα. Ὁ θάνατος, ἄλλωστε, τὸν ὤρῃκε νὰ ἐργάζεται ἀπάνω σὲ μιὰ πλατεῖαν σύνθεσιν τῆς Ἱστορίας τῆς Κύπρου καὶ νὰ πρωτοστατῇ στὴν προαγωγὴ τῆς ιδέας γιὰ ἰδρυση Πανεπιστημίου, ποὺ τὸ δραματικὸν σὰν μιὰ πολυδύναμη πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ λίκνο, ποὺ μόνον θὰ μπορούσε νὰ ἐξασφαλίσῃ σὺν νησὶ στερεόκλητον ἐπιστημονικῇ καὶ πνευματικῇ ραχοκοκαλίᾳ καὶ ἐχέγγυα σοδαρῆς ἀνοδικῆς πορείας.

Αὐτός, μὲ πολὺ ἀδρὲς πινελιὲς στάθηκε ὁ Κωνσταντῖνος Συριδάκις. Ἕνας ἄνθρωπος — θύελλα μέσα στὰ πνευματικὰ καὶ ἐθνικὰ πράγματα τῆς Κύπρου μὲ προεκτάσεις τοῦ ἔργου του πανελληνίως. Ἕνας πραγματικὸς δημιουργὸς καὶ ἀναμορφωτὴς ποὺ μπορεῖ νὰ μὴ συγκινοῦσε, γιὰτὶ πλῆγναιζε καὶ λάξευε, καὶ πού, γι' αὐτὸ ἀκριδῶς, ἐπιβαλλόταν. Εἶχε πίστη, σταθερότητα καὶ συνέπεια καὶ ὁ μόχθος ἦταν ἡ μεγάλῃ ικανοποίησή του. Κι' ἄφησε μιὰ κληρονομίαν ποὺ δὲν κατεδαφίζεται, γιὰτὶ οἱ δρόμοι ποὺ ἄνοιξε μόνον νὰ συνεχιστοῦν

είναι δυνατό. Μπορεί τὸ ἔργο του, ποὺ γιὰ τὴν ἀξιολογηθῆ σωστὰ ἀπαιτεῖ προσεκτικὴ ἀνάλυση ἀπὸ διαφόρους ἐπὶ μέρους μελετητές, νὰ παρουσιάσῃ σημεῖα ποὺ νὰ ἔχουν προκαλέσει ἢ καὶ προκαλοῦν ἀντιδράσεις. Ὅμως, ὅτι καὶ νὰ συμβαίῃ θὰ μείνῃ κι' ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς περισσότερο θὰ ὑπολογίζεται. Γιατὶ ἡ πείρα ποὺ ἀποθησαύρισε κι' οἱ χαρακιές ποὺ ἄνοιξε μέσα στὸ μέλλον εἶναι δύναμη πολὺτιμη κι' ἀχνάρια ἀνεξίτηλα.

Ἦδη ξέρομε πὼς ἐτούτες τὶς σκοτεινὲς μέρες τῆς Κυπριακῆς δοκιμασίας ἡ μνήμη τοῦ Σπυριδάκι προβάλλει σὰν ἐπιταγή. Οἱ ἰδέες κι' οἱ τρόποι δουλειᾶς ποὺ μὲ τὸ παράδειγμά του μᾶς δίδαξε μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ δαμάσωμε τὴ σύγχυση ποὺ μᾶς κυκλώνει, νὰ στομώσωμε τὶς σειρήνες ποὺ ὑπόσχονται τὴ σωτηρία μας μέσα ἀπὸ τὸν ἀποχρωματισμὸ τῶν συνειδησέων μας, ν' ἀτσαλώσωμε τὴν ἐλληνικὴ μας μαχητικότητα, νὰ κρατήσωμεν ἀλύγιστη τὴ θέληση γιὰ τὸ μέλλον ποὺ μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ κερδίσῃ καὶ νὰ λυτρώσῃ.

Ὁ Κωνσταντῖνος Σπυριδάκις, ποὺ τίμησε ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν μὲ τὴν πρὸ χρόνων ἐκλογή του σὰν ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς (ὅπως ἀκριβῶς κι' ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ») καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία μὲ τὸ Μεγαλόσταυρο τοῦ Φοίνικος (1966) — προχθὲς ἀκόμη ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας προσέβη στὴν ἱδρυση καὶ γενναία προικοδότηση τοῦ «Ἰδρύματος Ὑποτροφιῶν «Κωνσταντῖνου Σπυριδάκι» — ἀποτελεῖ, ἀσφαλῶς, σταθμὸ γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ Ἱστορία τῆς Κύπρου. Ἄν πέτυχα νὰ ζωντανέψω τὴ μορφὴ του ὅπως κι' ὅσο ἔπρεπε, δὲν ξέρω. Τὸ μόνο ποὺ ξέρω εἶναι νὰ μαρτυρήσω, σὰν μαθητῆς, ταπεινὸς συνεργάτης καὶ φίλος του, πὼς ἡ μνήμη του θὰ συνιστᾷ στὸ διηγετικὸ γιὰ τὸν Κυπριακὸ ἐλληνισμὸ μὴ φλογερὴ πρόκληση εἰς ἀρετὴν καὶ εἰς ἐλευθερίαν.

ΦΡΙΞΟΣ Π. ΒΡΑΧΑΣ

Φιλολογικὸ Μνημόσυνο
«Παρνασσός», 4.6.1976)

«...Πρὸς τοῦτο παραθέτω ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔτος 1951, τομ. 26ος, (Ἀθήναις 1952) ὅπου ἀναγράφεται ὅτι εἰς τὴν Συνεδρίαν τῆς 5ης Ἀπριλίου 1951 «Κατ' ἀπόλυτον πλειοψηφίαν ἐξελέγησαν Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἀκαδημίας οἱ κ.κ. Κ. Σπυριδάκις... ἐν τῇ τάξει τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν...»

Ἀπὸ τὸ «Ἀφιέρωμα» εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Σπυριδάκιν, 1964.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ ΣΑΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ

Ἡ εὐρύτητα τοῦ πνεύματος δὲ φαίνεται μόνο μὲ τὶς ἀπλὲς συλλήψεις καὶ διαπιστώσεις. Χωρὶς τὴν ὑλοποίηση τῶν συλλήψεων, ἡ εὐρύτητα πνεύματος μένει στὰ θεωρητικὰ πεδία.

Ὁ Κωνσταντῖνος Σπυριδάκις εἶχε τὴν εὐρύτητα πνεύματος, τὴν εὐκολία στὶς συλλήψεις, ποὺ τὶς διατύπωνε καθαρὰ καὶ μὲ λεπτομέρειες ὥς τὴν ἔκθεση γιὰ πρακτικὸ τρόπο ἐφαρμογῆς τους. Εἶχε ὅμως σὲ ἴσο βαθμὸ τὴν ἐπιμονὴ γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῶν συλλήψεων του, ἀνευρίσκοντας καὶ τὰ κατάλληλα πρόσωπα ποὺ θὰ ἀναλαμβάνανε τὸ ἔργο. Καὶ στὸ σημεῖα αὐτὸ πρέπει νὰ τονισθῇ τὸ ἰδιαιτέρο του πλεόντο νὰ ἐπιλέγῃ τοὺς ἱκανοὺς συνεργάτες.

Ὁ Κ. Σπυριδάκις δὲν εἶχε ἀσχοληθῇ δημιουργικὰ μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴν τέχνη γενικὰ. Ἦταν φιλόλογος μὲ τὴν καθαρὴ καὶ αὐστηρὴ ἔννοια τοῦ ὅρου. Ἐνοιωθε ὅμως τὴ σημασία τῆς τέχνης, καὶ εἰδικώτερα τῆς λογοτεχνίας στὴ ζωὴ μας. Καὶ θέλησε — κι' αὐτὸ νομίζω πῶς εἶναι μέσα στὰ καθήκοντα τοῦ φωτισμένου φιλόλογου — νὰ συμβάλῃ στὴ διάδοση τῆς λογοτεχνίας τόσο στὸ στενὸ κύκλο τῶν μαθητῶν ὅσο καὶ στὸ εὐρύτερο κοινό.

Θὰ ἦταν παράλειψις ἀπὸ μέρους μας, ὅλων αὐτῶν τῶν ἐραστῶν τῆς τέχνης (εἴτε αὐτοὶ εἶναι ἐργάτες τῆς εἴτε ἀπλῶς ἐπαρκεῖς ἀποδέκτες τῆς), νὰ μὴ ἐπισημάνωμε αὐτὴ τὴν πλευρὰ τοῦ φωτισμένου δασκάλου μας. Δὲ μπορεῖ π.χ. νὰ παρασιωπηθῇ ὅτι αὐτὸς πρῶτος δίδαξε τὸν παλαμικὸ «Ἀωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» στὴν ἕκτη τάξη τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, μὲ πολὺ συστηματικὸ τρόπο, στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ μεσοπολέμου δίνοντας ἔτσι τὸ παράδειγμα στοὺς φιλόλογους νὰ ξεφύγουν πιά ἀπὸ τὰ... ἀποσπάσματα, ἀλλὰ νὰ δοκιμάσουν τίς δυνάμεις τους σὲ συνολικὰ ἔργα, ποὺ ἀνήκουν στὶς ὑψηλές δημιουργίες τοῦ νεοελληνικοῦ μας πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ καθιέρωση μαθητικοῦ περιοδικοῦ, ὅπου θὰ δημοσιεύονται τὰ καλύτερα λογοτεχνικὰ καὶ ἄλλα κείμενα τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, ἦταν μιὰ ὑπολογίσιμη χειρονομία, ποὺ δημιουργοῦσε κίνητρα στοὺς ταλαντούχους μαθητές.

Θὰ μπορεῖ ἓνας νὰ θεωρήσῃ τοὺς δυὸ αὐτοὺς νεωτερισμοὺς ὡς «ἐκπαιδευτικὲς ὑποχρεώσεις», ἔστω κι' ἂν ἡ εἰσαγωγὴ τους στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἀποτελοῦσε τόλμημα. Ἀλλὰ ἡ φροντίδα τοῦ Σπυριδάκι νὰ προβάλλῃ εἰδικὰ τὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸ στὰ εὐρύτερα στρώματα καὶ ὅχι ἀπλῶς στὸ σχολικὸ κύκλο, φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἱδρυση τοῦ «Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου» τὸ 1947. Ἡ ἰδέα αὐτὴ γιὰ συλλογικὴ δράση στὸν πνευματικὸ τομέα ὑπῆρξε δική του σύλληψις, ποὺ τὴν πραγματοποιήσε μὲ τὸ πάθος καὶ τὸ κύρος του. Ὁ Ὅμιλος στὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς Ἀγγλοκρατίας ὑπῆρξε ἡ μοναδικὴ συλλογικὴ φωνή, ποὺ πρόβαλλε σ' εὐρὺ πεδίο τὰ νεοελληνικὰ ἐπιτεύγματα στὸν τομέα τῆς τέχνης. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα στὰ χρόνια τῆς μεταπολίτευσης εἶχε ὁ Ὅμιλος ὑπολογίσιμα συμβάλει στὴν ἄνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ τόπου μας.

Μερικὲς δραστηριότητες τοῦ Ὁμίλου πρέπει ν' ἀπαριθμηθοῦν, ἀκριθῶς, αὐτὲς ποὺ δείχνουν τίς ὑψηλές συλλήψεις τοῦ Σπυριδάκι: α) μὲ εἰσήγησιν τοῦ Σπυριδάκι, ἱδρύσεν ὁ Ὅμιλος τὴν πρώτη πινακοθήκη, Κυπρίων κυρίως, ζωγράφων. β) μὲ προσωπικὴ φροντίδα τοῦ Σπυριδάκι (δὲν εἶναι εὐκολὴ υπόθεσις ἡ ἐξεύρεσις οἰκονομικῶν πόρων γιὰ τέτοιου εἴδους συλλήψεις) ὁ Ὅμιλος κόσμησε τὴ Λευκωσία μὲ προτομὰς ποιητῶν (Διον. Σολωμός, Ἀημ. Λιπέρτης, Κωστῆς Παλαμᾶς) τόσο γιὰ νὰ τιμηθοῦν οἱ πνευματικοὶ αὐτοὶ ἡγέτες, ὅσο καὶ γιὰ νὰ ὑπενθυμίζεται στὸ πολὺ κοινὸ ἡ πνευματικὴ κι' ἔθνικὴ ἀρετὴ τῶν ποιητῶν αὐτῶν. Ἐπιπλέον δινόταν ἡ εὐκαιρία σὲ δικούς μας γλύπτες νὰ πραγματοποιή-

σουν μερικά δράματά τους. γ) με προσωπική πρωτοβουλία του Σπυριδάκι, και σε ειδική συγκέντρωση των ζωγράφων στα γραφεία του Όμιλου, πρότεινε την ίδρυση ομίλου ζωγράφων και γλυπτών είτε ως παράρτημα του «Ελληνικού Πνευματικού Όμιλου Κύπρου» είτε ως ανεξάρτητο σώμα. Οι ζωγράφοι και γλύπτες προτιμήσανε την αυτοτέλεια ιδρύοντας το ΕΚΑΤΕ. Και δ) με τις προσπάθειες του Σπυριδάκι φιλοξενούνταν εκπρόσωποι της πνευματικής Ελλάδος στην Κύπρο, με σκοπό την πιό στενή επαφή του πνευματικού κόσμου της Κύπρου με το πνευματικό μας κέντρο. Και άλλα.

Όταν ο Σπυριδάκις ανέλαβε την προεδρία της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου κι' αργότερα το Υπουργείο Παιδείας και είχε πιά στη διάθεσή του πόρους συνέλαβε και πολλά πραγματοποιήσε ή έθεσε τις βάσεις για μελλοντική τους υλοποίηση: α) ίδρυσε Μορφωτικό Τμήμα, στο οποίο ανάθεσε την πολιτιστική κίνηση προσαρτώντας σ' αυτό και το Μουσείο Ἀγώνος που έχει σκοπό την περισυλλογή εγγράφων κλπ. του Ἀπελευθερωτικού Ἀγώνα μας (1955 - 1959), β) έκαμε σχέδια για μιὰ Κρατική Ὁρχήστρα και για ἕνα Κρατικό Θέατρο, γ) καθιέρωσε τὰ λογοτεχνικά βραβεία και την αγορά λογοτεχνικῶν βιβλίων, δ) ίδρυσε τὸ ξενόγλωσσο περιοδικὸ τοῦ Υπουργείου Παιδείας "Cyprus Today", με τὸ ὁποῖο προβάλλεται στὸ ἐξωτερικὸ ἡ πολιτιστικὴ κίνηση τῆς Κύπρου και ε) προώθησε τὸ θεσμὸ τῶν Κοινοτικῶν Βιβλιοθηκῶν, πὺ εἰσηγήθηκε ὁ Χρ. Παπαχρυσοστόμου.

Τέλος στὴν περιοχὴ τῆς τέχνης ἀνήκει και τὸ «Μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης» τῆς «Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν» πὺ κι' αὐτὸ ἀνήκει στὶς συλλήψεις και πραγματοποιήσεις τοῦ Σπυριδάκι.

Πολιτιστικὴ ὅμως κίνηση σ' ἕνα τόπο δὲν εἶναι μόνο ἡ διακίνηση στὸν αἰσθητικὸ τομέα. Καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔμεσα συμβάλλει σήμερα στὴν ἔντονη διακίνηση ἰδεῶν κι' ἄς λέμε τεχνολογικὴ τὴν ἐποχὴ μας, ἀφαιρῶντας τῆς ἔτσι κάτι ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο παλμό της. Ὁ Σπυριδάκις ἐξυπηρέτησε και τὴν ἐπιστήμη, και ἰδιαίτερα τὴν κυπριολογικὴν ἔρευνα, με πολλοὺς τρόπους: α) με τὸ προσωπικὸ τοῦ ἐπιστημονικὸ ἔργο. β) ἰδρύσε κι' ἐμφύχωσε τὴν «Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» πὺ κλείει ἐφέτος σαράντα χρόνια ζωῆς. Ἡ Ἑταιρεία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐτήσιο δελτίο της και τὸ «Μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης», ἔχει πραγματοποιήσει και τὸ «Πρῶτο Διεθνὲς Κυπριολογικὸ Συνέδριον» (1969). γ) ἰδρύσε τὸ «Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν», πὺ πρέπει νὰ θεωρῆται ἐπίτευγμα με μεγάλη σημασία για τὴν ἔρευνα στὴν Κύπρο. Καὶ δ) ἰδρύσε τὸν Σύνδεσμον Ἑλλήνων Φιλολόγων Κύπρου «Στασίνο», ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλην ἐιδικὴν ἐργασία του, πραγματοποιήσε δυὸ συνέδρια: τὸ «Διεθνὲς Ὀμηρικὸ Συμπόσιον 1972» και τὸ «Πρῶτον Παγκύπριον Συνέδριον Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ (Ἑλληνιστικὴ περίοδος)» τὸ 1973. Καὶ στὰ τρία συνέδρια, πὺ ἀναφέραμε, ἡ παρουσία τοῦ Σπυριδάκι ὑπῆρξε βαρύνουσα.

Οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες θέτουν τὶς βάσεις και ἀπερχονται. Ὡστόσο, ἀνάμεσα στοὺς ἐπιγόνους μένει ἡ μνήμη τους ὡδηγητικὴ σὰν παράδειγμα και σὰν κίνητρο πρὸς νέους ὁρίζοντες. Καὶ τιμᾶται ἡ μνήμη τῶν ἡγετῶν αὐτῶν ὅχι μόνο με τὶς ἀναφορὰς σ' αὐτοὺς, ἀλλὰ, προπαντός, με τὴ συνέχιση τῶν πνευματικῶν ἀγώνων, πὺ ἔχουν πάντοτε μιὰν ἔνθετη μέθη.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Τὰ Κυπριακά, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τὰ Ἑλληνικά Γράμματα θρηγοῦν τὸν χαμὸ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Κύπρου Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ὁ Σπυριδάκις ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα κορυφαία πνευματικὴ μορφή τῆς μεγαλονήσου, ἀλλὰ καὶ ἕνας φιλόλογος πανελληνίου προβολῆς καὶ μὲ εὐρύτερο ἔργο. Γεννημένος τὸ 1903 στὴ Λευκωσία, παρακολούθησε τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα στὸ Παγκύπριο καὶ σπούδασε φιλολογία στὰ πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Βερολίνου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κλασσικὴ φιλολογία εἰδικεύθηκε στὴν ἀρχαία ἱστορία καὶ φιλοσοφία. Ἀπὸ τὸ 1923 ὡς τὸ 1931 δίδαξε στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο, τὸ 1934 ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου καὶ ξαναγύρισε στὸ ἴδιο γυμνάσιο (1934 - 1935). Ἀπὸ τὸ 1935 ὡς τὸ 1936 ὑπηρέτησε ὡς ὑποδιευθυντὴς στὸ Παγκύπριο καὶ ἀπὸ τὸ 1936 ὡς τὸ 1960 ὡς γυμνασιάρχης του. Γενιὲς δλόκληρες Κυπρίων ὑπῆρξαν μαθητὲς του καὶ γαλουχήθηκαν μὲ τὰ νάματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Τὸ 1954 ἔγινε ἀναπληρωτὴς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ Σχολῶν Ἀλλαδαπῆς στὴν Κύπρο καὶ τὸ 1960 Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως Κύπρου. Ὁ Σπυριδάκις ὑπῆρξε ἀκόμη ἱδρυτικὸ στέλεχος καὶ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, τοῦ Συλλόγου Κυπρίων Φιλολόγων «Στασίνο» καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου. Χρημάτισε Ὑπουργὸς Παιδείας τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας καὶ ἐθναρχικὸς σύμβουλος. Ἦταν μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Πολιτικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου «Παρνασσος». Εἶχε ἀνακηρυχθῇ ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ ἐπίτιμο μέλος τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Α' Διεθνοῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου (1969) καὶ πῆρε μέρος σὲ πολλὰ ἄλλα διεθνῆ ἐπιστημονικὰ συνέδρια.

Ὁ Κωνσταντῖνος Σπυριδάκις ἦταν δλόφυχα δοσμένος στὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη καὶ διαπρύσιος κήρυκας τῆς ἑλληνικότητος τῆς Κύπρου. Ὡς ἐκπαιδευτικὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς συγγραφεὺς σὲ τοῦτο πάντοτε κατέτεινε. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ τίτλοι τῶν δημοσιευμάτων του: «Εὐαγόρας Α' τῆς Σαλαμῖνος» (στὰ γερμανικά, Στουττγάρδη 1935), «Ζήνων ὁ Κιτιεὺς» (Πάφος 1937), «Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Πολιτείας τοῦ ἀρχαίου Ἰδαλίου, ἕως αἱ π.Χ.» (Λευκωσία 1937), «Ἡ ἀρχαία κυπριακὴ ποίηση» (Πάφος 1938), «Κοινὸν Κυπρίων» (Λευκωσία 1938), «Νικοκρέων ὁ Σαλαμίνιος» (Λευκωσία 1942), «Κύπρος καὶ Ἀθῆναι εἰς τὴν ἀρχαιότητα» (Λευκωσία 1944), «Περσῆς ὁ Κιτιεὺς φιλόσοφος» (Πάφος 1945), «Ἡ Κύπρος εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνευματικὸν κόσμον» (Λευκωσία 1947), «Κύπρος καὶ Ἑλλάς εἰς τὴν ἀρχαιότητα» (Λευκωσία 1949), «Σύντομη Ἱστορία τοῦ Κυπριακοῦ Προβλήματος» (ἀγγλικά, Λευκωσία 1950), «Εὐαγόρας Α' τῆς Σαλαμῖνος καὶ ἡ Σπαρτιατικὴ πολιτικὴ», (στὸ «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου», 1953). «Ὁ χαρακτήρ τῆς Κυπριακῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1426 καὶ ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς» (στὸν τόμο «εἰς μνήμην Ἀμάντου» 1960) κ.ἄ. Ὁ Σπυριδάκις ἔχει γράψει ἐπίσεις σύντομῃ ἱστορίᾳ τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τίς μέρες μας. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει κυκλοφορήσει καὶ σὲ ἀγγλικὴ καὶ σὲ ἀραβικὴ ἔκδοσι. Τελευταῖα οἱ πολυάριθμοι μελέτες τοῦ Σπυριδάκι συγκεντρώθηκαν σὲ τέσσερις ὀγκώδεις τόμους ἰδιαίτερα φροντισμένους. Συνεργασίαι του ἔχουν δημοσιευθῇ σὲ πάμπολλα κυπριακὰ περιοδικά. Ὡπως τὰ «Κυπριακά Γράμματα», αἱ «Κυπριακαὶ Σπουδαί», ἡ «Φιλολογικὴ Κύπρος», ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος», ἡ «Ἐπιθεώρησις Λόγου καὶ Τέχνης» κ.λ.π.

Στὰ δημοσιεύματά του, ποὺ συνοδεύονται πάντοτε ἀπὸ πλούσια τεκμηρίω-

ση, ο Σπυριδάκης προσπάθησε να δείξει την ενότητα ανάμεσα στον μητροπολιτικό και στον κυπριακό Έλληνισμό από τα αρχαία ήδη χρόνια. Χαρακτηριστικά είναι όσα έγραφε για τον Εὐαγόρα Α' της Σαλαμίνας, με τον οποίο ιδιαίτερα είχε ασχοληθῆ σὲ εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματα:

«Περισσότερο από κάθε άλλον ο Εὐαγόρας ἐνίσχυσε τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὴν ἐλληνικὴ τέχνη στὴν Κύπρο καὶ ἀπέσπασε τοὺς κατοίκους τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς Κύπρου γενικώτερα ἀπὸ τὴν «ἐκθαρβάρωση» πὺ ἐφερε σ' αὐτὴν ἡ κυριαρχία τῶν Φοινίκων. Σ' αὐτὸ συνέβαλαν ὄχι μόνο ἡ πολιτιστικὴ δραστηριότης πὺ ἐπέδειξε, ἀλλὰ καὶ οἱ ἰσχυρότεροι δεσμοὶ πὺ ἀνέπτυξε μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ στενὴ σχέση τοῦ Εὐαγόρα μὲ τὴν Ἀθῆνα ἄρχισε μὲ τὴ βοήθεια πὺ τοῦ ἔδωσε ἡ πόλη αὐτῇ γιὰ νὰ ἀνακτήσῃ, τὸ 411 π.Χ., τὸν θρόνο τῶν προγόνων του. Οἱ Ἀθηναῖοι χρειάζονταν συμμάχους. Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Σικελίας, τὸ 413 π.Χ., καταλάβαιναν πὺ ἡ τύχη τῆς πόλεως τοὺς ἦταν ἐπιφαλῆς, καὶ ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ ἐλληνισμοῦ. Ὁ Ἀρχέλαος τῆς Μακεδονίας ἀνταποκρίθηκε δίδοντάς τοὺς ξυλεῖα γιὰ τὴν κατασκευὴ πλοίων, ἐνῶ ο Εὐαγόρας προσέφερε σιτάρι καὶ χαλκὸ γιὰ τὸν στρατὸ καὶ τὸν στόλο πὺ ναυλοχοῦσε στὴ Σάμο. Ἔτσι συντέλεσε στὴ νίκη τῶν Ἀθηναίων κοντὰ στὸ Κυνὸς Σῆμα, τὸ 411 π.Χ., καὶ συνῆψε μὲ τὴν Ἀθῆνα συμμαχία... Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγνωρίζουν τὸν Εὐαγόρα εὐεργέτη τοὺς, τὸν ἀνακηρύσσουν Ἀθηναῖο πολίτη, παρέχουν σ' αὐτὸν καὶ στοὺς ἀπογόνους του τὴν προστασία τῆς Βουλῆς καὶ τὸν στεφανώνουν μὲ χρυσοῦ στεφάνι».

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ο Εὐαγόρας δέχθηκε πολὺ μεγάλη ἐπίδραση ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ, πὺ καθὼς γράφει ο Σπυριδάκης «συντέλεσε στὴν πολιτιστικὴ δραστηριότητα πὺ ἀνέπτυξε μὲ βάση τὰ ἀθηναϊκὰ πρότυπα... Ἡ στενὴ του ἐπαφή μὲ τὴν Ἀθῆνα ἐνέπνευσε στὸν Εὐαγόρα τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἀθηναϊκὸ πολιτισμὸ καὶ τὶς φιλοσοφικὲς ἰδέες τῆς ἐποχῆς... Θαυμαστὴς τοῦ Περικλέους, προσπάθησε νὰ μεταφέρῃ στὴ Σαλαμίνα ὅλο τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ σ' αὐτὸ τὸν βοήθησε πλῆθος Ἀθηναίων λογίων καὶ καλλιτεχνῶν πὺ ἀπετέλεσαν μιὰ σημαντικὴ παροικία σ' αὐτὴ τὴν πόλη».

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ κυριαρχεῖ σὲ ὅλα τὰ δημοσιεύματά τοῦ Σπυριδάκη, τοῦ ἀγνοοῦ αὐτοῦ πατριώτη πὺ ζοῦσε μὲ τὴν προσδοκία τῆς ἐνώσεως τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν προσδοκία αὐτῇ ἐκφράζει κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν περσινὴ λογοδοσία του στὴν Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν, τῆς ὁποίας προήδρευε, ὅπου κακίζονται κάποιες τοπικιστικὲς τάσεις:

«Δυστυχῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατεβάλαμεν προσπάθειαν, πὺς τὴν ἐνότητα νὰ διαλύσωμεν καὶ πὺς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀπολακτίσωμεν καὶ ἀρνηθῶμεν ὅτι εἴμεθα τμῆμα τοῦ Ἑθνους· ἀντιθέτως δέ, ἐπιστεῦσαμεν ὅτι ὅπως ἐγίναμεν ἰδιαίτερον κράτος, θὰ ἐγινόμεθα καὶ ἰδιαίτερον ἔθνος!».

Ὁ πατριώτης αὐτὸς εἶχε πάντοτε στραμμένον τὸ βλέμμα στὴν Ἑλλάδα, τὴ «μειντέρα τροφὸ», ὅπως τὴν ἔλεγε, καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀντλοῦσε δυνάμεις καὶ θάρρος. Ἡ προσφορὰ του στὴν παιδεία, τὴν ἱστορία καὶ τὴν φιλολογία τῆς Κύπρου εἶναι ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ κενὸ πὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν θάνατό του δυσαναπλήρωτο. (Βιβλιογραφία: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους, τόμος Γ2, ἐφημ. «Ἑστία», 16.1.76 καὶ Πρακτικὰ Α' Διεθνoῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου, Λευκωσία 1972).

(Περιοδικὸν «Νέα Ἑστία», τεῦχος 1166, Φεβρ. 76, σελ. 191).

I. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ

ΨΥΧΕΔΕΛΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ

Ήταν εκεί.

Θρονιασμένος στη βαρεία του πολυθρόνα, μιὰ προέκταση πληθωρισμού πινάκων Ροϋπενς.

Όχι πώς τοῦ εἶχε οποιαδήποτε ἀδυναμία. Τὸ ἤξερε ἐξ' ἄλλου ἀπὸ τὴν ἀρχή. Τὸ εἶχε προκαθορίζει. Γιατί λοιπὸν τὰ δάκρυα; Ὁ ξεριζωμὸς εἶχε ὑπογραφτεῖ στὰ δάκτυλα τοῦ χρόνου.

Ὅμως τώρα ἦταν ἐκεῖ, καταχωνιασμένη ἢ θλίψη του στὶς πιέτες τῆς φορεσιᾶς του. Ὅχι πὼς οὐσιαστικὰ ἀποτελματώθηκε ὁ δρόμος. Ήταν τούτη ἡ ἀναπουμπούλα ποὺ πάντα κάτι κυφορεῖ. Νά, αὐτὸ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ προκαθορίσης τί κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς μέρας.

Ἀπέμεινε νὰ τὴν κοιτάζει, ἀπορροφημένους στοὺς στοχασμοὺς του.

Όχι πὼς τὴν ἐνοχλοῦσε τούτη ἡ τοποθέτηση. Στὸ κάτω κάτω ὁ καθένα βλέπει τὸν κόσμον κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς δικῆς του πραγματικότητας. Ὅμως ὅσο νᾶναι, θᾶθελε μιὰ ἀπὸ κοινοῦ συνειδητοποίηση ἀλλοιώσεως ἐσωτερικῶν κυμάτων.

Ἐνοιωσε μιὰ γεύση ἀπὸ παμπάλαιο κρασί ν' ἀναβλύξει ἴσια ἀπ' τὴν καρδιά της.

Ἡ μοῖρα τῶν ποιητῶν ν' ἀναβαπτίζονται στὴν κολυμβήθρα ἐσώτατων πηγαιῶν λαγουμιῶν.

Καὶ τούτη εἶναι ἀποφασισμένη νὰ καρφώσει στὸ μπουστο τῆς τέχνης, ὅλες τὶς ἀναδακλαδώσεις τῆς ψυχῆς της.

Χαμογελάει, μ' ἓνα χαμόγελο πικρό. Συλλαμβάνει τὸν ἑαυτὸ της ν' ἀφουγκράζεται σιγοφυθίρισμα ἐσώτατων φωνῶν. Χαϊδεύει μὲ τὴ σκέψη, δραματισμοὺς τ' Ἀπρίλη. Μερικὲς ἀταίριαστες λέξεις κτυποῦν ἐπίμονα τὴ σκέψη.

«Ἐχεις ποτάμια τὴ χαρά, ὁμορφὴ μου ἐσὺ κυρά».

Τὸν κοίταξε. Ἀνάδευε τὸ τσιγάρο διαδοχικὰ στὰ δάκτυλα. Τώρα σίγουρα ποὺ θὰ περίμενε τὸν καφέ του.

Ἐν τῷ μεταξύ τὸ παιδί στημένο στὸ καθίκι, στὸ διάδρομο παραπέρα χαίρεται τὴ χαλάρωση τῶν σπλάχνων.

Καὶ εἶναι τοῦτες αἱ ὑγιεινὲς συνθήκες ποὺ δὲν χωροῦν ἀναβολή.

Πρόσεξε πὼς τὴν παρακολουθοῦσε μὲ τὴν ἄκρη. Τῷξερε δὰ πὼς τούτη ἡ ἐξωπραγματικὴ ἀντιδιαστολή ἐπέφερε τὴ διάσταση.

Θάθελε νὰ ξεφύγη, νὰ κοιτάξει τὴν διαφοροποίηση ἐννοιῶν, συνειδήσεων καὶ καταστάσεων — κι' ἐκεῖνο τὸ φυγεῖο, πότε πρόλαβε καὶ σύναξε ἓνα τόσο σωρὸ σύννεφο ἀπὸ σκόνῃ —.

Μὰ πάλι ἦταν τοῦτο τὸ νῆμα ποὺ τὴν κρατοῦσε γερά ἀπορροφημένη σὲ ἐσωτερικοὺς συνειρμούς. Νὰ μποροῦσε νὰ ξεφύγη. Μέσα στὰ σπλάχνα ἐκτυλίσσεται ψυχελεδικὴ ζωγραφικὴ.

Κι' αὐτὴ, ὅλο νὰ γεύεται τοὺς παφλασμοὺς ὑδάτινων στοιχείων.

Ἐν τῷ μεταξύ τὸ παιδί ξεχάστηκε στὴν ἔλλειψη ὑγιεινοῦς περιποιήσεως.

Διασταύρωσαν τὰ βλέμματα ἐπίμονα.

Ναί, ἴσως μπορέσουν καὶ τὰ συνταιριάξουν. Τὸν πλησίασε. Τὸν κοίταξε μέσ' ἀπὸ τὶς τριχωτὲς του ἀμασχάλες καὶ ἔσκυψε νὰ νοιώσει τὴν ὁσμὴ τοῦ κορμοῦ του.

Ἐκεῖνος, ἀναδεύτηκε ξαφνιασμένος, διαστέλλοντας τὶς κόρες τῶν ματιῶν, γιὰ τούτη τὴν ἀναπάντεχη ἐξέλιξη πραγμάτων. Ὑστερα, μὲ μιὰ σταθερὴ κίνηση σήκωσε τὸ χέρι καὶ τὴν χάιδεψε στὸ κάτω μέρος τοῦ μαστοῦ.

Ἐνοιωσε ἓνα σιγαλὸ τρικύμισμα, ἓνα πρωτόγονο σιγοφυθίρισμα, στὴν μέσα φέτα τοῦ πάθους.

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΟΙ ΜΠΟΡΖΟΚΟΣΤΙΧΟΙ

Ἀσφαλῶς κερδίζει τὸ αἰσθητήριο τοῦ λαοῦ ὅταν τὰ λόγια ἑνὸς τραγουδιοῦ ἔχουν νόημα, αἴσθημα, γενικά καλαισθητικά στοιχεία. Θάταν μάλιστα ἰδεώδης ἕνας τέτοιος συνταγματισμός καὶ θὰ προωθοῦσε πολὺ τὸν πολιτισμὸ μας στὸ αἰσθητικὸ τοῦ πεδίου. Ἐξάλλου, μουσικὴ εἶναι καὶ ὁ στίχος καὶ ἡ σύνθεση τῶν λέξεων καὶ τὰ εὑρήματα στὴ σύνταξη καὶ οἱ ἀναμίξεις τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συμφῶνων. Ἀλλὰ πάντοτε μὲ «νόημα», ποὺ συχνὰ καὶ αὐτὸ συμμετέχει στὴ μουσικὴ τοῦ στίχου.

Δὲν ἀρνιόμαστε πὼς στὸ ἐλαφρὸ τραγούδι, ποὺ μᾶς σερβίρεται μὲ τὰ τουσάγια καὶ ἔχει συνήθως ἐμπορικότητα, ὑπῆρχαν αξιόλογοι συνταγματισμοὶ μουσικῆς καὶ ποίησης καὶ ἡ ἀνταπόκριση σ' αὐτὸ ἀπὸ τὸ εὐρύτερο κοινὸ εἶναι δλοφάνερη. Ἀλλὰ συνήθως ὑπάρχει τόσο σαθοῦρα, ποὺ πληγώνεται καὶ ἡ στοιχειώδης «νοητικότητα». Ἄν καμμιὰ φορά τὸ δέχεται τὸ αὐτί, σ' αὐτὸ δίνει τὸ παρόν της ἡ μουσικὴ σύνθεση — καὶ ἔτσι δειχνεῖται πὸ πολὺ ἡ γυμνότητα τῶν λόγων καὶ τῶν διανοημάτων.

Ὅμως τὸ πιδ λυπηρὸ εἰσέκεται ἄλλο: σ' ὅτι ποιητὲς μὲ ὄνομα καὶ ἀξία καταδέχονται γιὰ λόγους χρηματισμοῦ νὰ πέφτουν τόσο χαμηλὰ καὶ νὰ νοθεύουν ὅ,τι ἀξίον εἶχε ἡ ποιητικὴ τέχνη γενικά, καὶ τὸ δικό τους ποιητικὸ παρελθόν. Καὶ ὡς τὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ ζημιὰ εἶναι προσωπικὴ τους. Μὰ οἱ νέοι, οἱ θαυμαστὲς τῆς ποίησής τους, νομίζουν συχνὰ πὼς αὐτὰ τὰ προχειρολογήματα, τὰ ἐμποροβιομηχανικά τῆς τέχνης, ἀποτελοῦν μιὰ νέα γραμμὴ, ποὺ ἀξίζει νὰ τὴν ἀκολουθήσουν. Κι ἀρχίζουν πιά τὴν εὐκολία, τὴν προχειρολογία, τὴν ἀσυνάρτητη σύνθεση ἡχηρῶν ἢ παράξενων λέξεων καὶ λένε πὼς γράφουν ποίηση. Ἀλλὰ, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, προσθέτουν καὶ ἕνα ἐπεξηγηματικὸ: στίχοι γιὰ μελοποίηση. Παίρνουν ἔτσι τὴν ἀφεση ἀμαρτιῶν καὶ ταῦτόχρονα κυνηγοῦν τὸν μελοποιὸ μὲ πρόθεση νὰ κερδίσουν χρήμα καὶ «κοινή» δόξα.

Λυπούμαστε τοὺς ποιητὲς ποὺ δὲ σέβονται τουλάχιστον τὴν παλιά τους ποιητικὴ παρουσία.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ

(«Ζυγὸς» Λεμεσοῦ, Δεκ. 1976)

Ὁ ζωγράφος Γιώργος Σκοτείνος, πρόσφυγας τῶρα ἀπὸ τὴν Κύπρο στὴν Κρήτη, δίνει ξανά τὴν παρουσία του, παρουσία καλλιτεχνική, στὸ νησί μας, φέρνοντας ἐδῶ τὴν Κρήτη, φέρνοντας ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν ἀρχέγονο μῦθο της,

τὸ μῦθο τοῦ Μίνωα, συζευγμένο μὲ ἀρχέγονα ἐπίσης Κυπριακά μοτίβα. Ζευγαρώνει στὸ ἔργο του Κύπρο καὶ Κρήτη ὁ ζωγράφος Γιώργος Σκοτείνος μὲ τούτη τὴν ἐκθεσὴ του, ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἕνα καινούργιο ξεκίνημα τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης του, σταθμὸς μαζί καὶ νέα ἀφετηρία.

Σὰν καλλιτέχνης καὶ ὡς ἄνθρωπος ὁ Γιώργος Σκοτείνος κουβαλεῖ μέσα του τὸν μῦθο καὶ τὴν ζωὴ, τὴν γοητεία τοῦ παρελθόντος καὶ τὸ πάθος τοῦ παρόντος, τὴν καλλιτεχνία καὶ τὴν αγωνιστικότητα, τὴν ἐξιδανίκευση καὶ τὸν ρεαλισμὸ. Μετὰ τὸ ξερίζωμά του ἀπὸ τὴν Κύπρο, μετὰ τὴν ἀποκοπὴ του ἀπὸ τὰ μυθικά ἄλογα τῆς Σαλαμίνας, ἀκολούθησε τὴν ἐσώτερη φωνὴ τοῦ βαθύτερου ἐαυτοῦ του, ἀκολούθησε τὰ ἀχνάρια τῆς ρίζας του, — ρίζας δικῆς του, δικῆς μας, τοῦ τόπου μας, — καὶ βρέθηκε στὴν Ἀθήνα. Καὶ ἔκανε τὴν Ἀθήνα ἐπαλξή. Ἐκεῖ ἀπεικόνισε μὲ τὸν χρωστήρα καὶ ἐμορφοποίησε στοὺς πίνακές του τὰ αἰσθημάτα του γιὰ τὴν μεγάλη συμφορά ποὺ ἐπληξε ἄδικα τὸν τόπο μας. Ἐδημιούργησε τὴν σειρά ἔργων μὲ τὸν τίτλο «Κύκλος καταγγελίας» καὶ τὰ περιέφερε στὴν Εὐρώπη ὡς φωνὴ ἀγανακτήσεως γιὰ τὰ Τουρκικά ἐγκλήματα σὲ βάρος τῆς Κύπρου. Οἱ κατακερματισμένες μορφὲς τῶν εἰδώλων τῆς Κύπρου, ὅπως ἀτίθασες περικλείονται στὰ κάδρα τῶν πινάκων τοῦ Γιώργου Σκοτείνου, ἐκπέμπουν μηνύματα διαμαρτυρίας καὶ ἐκτοξεύουν ἐτημηγορίες στηλιτεύσεως καὶ στιγματισμοῦ τῆς Τουρκίας γιὰ τὰ κακουργήματά της σὲ βάρος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας τῆς Κύπρου. Μὲ τὸν δικό του αὐτὸ τρόπο ὁ Σκοτείνος ἔκανε τὸν ἄγωνα του, μετεῖχε στὸν κοινὸ ἄγωνα γιὰ τὴν σωτηρία τῆς Κύπρου. Μετεῖχε μὲ τὴν αγωνιστικὴ τέχνη του, ποὺ ἀπετύπωσε καθαρά αἰσθητικές ἀντιλήψεις του καὶ ταυτόχρονα γινόταν ὄργανον ἄγωνα γιὰ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ μας. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ της, τὴν αὐτοστράτευσής της, ἡ τέχνη τοῦ Σκοτείνου δὲν ἀπέβαλε καθόλου τὸν γνήσιο καλλιτεχνικὸ χαρακτήρα της. Οἱ ἐκθέσεις του ἴσαν ταυτόχρονα καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ αγωνιστικοὶ προμαχῶνες.

Καὶ συνάδει τοῦτο πρὸς τὸν ἴδιο τὸν χαρακτήρα τοῦ καλλιτέχνη. Γεννήθηκε ὁ Σκοτείνος ἐδῶ, στὴ Λεμεσό, καὶ στὰ δεκαοκτὼ του χρόνια τὸν βλέπουμε ἐβελονεῖ μαχητὴ στὲς τάξεις τοῦ ἐθνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγώνα στὴν Ἀμμόχωστο, τὸ 1955. Τὸν ἐπόμενο χρόνο ἡ ἐντομὴ ἀγωνιστικὴ του δράση θὰ τὸν ὀδηγήσῃ σὲ σύλληψή του καί, ἐν συνεχείᾳ, σὲ καταδίκη του σὲ ἰσόβια δεσμά. Τὴν ποινὴ του ἐκτίει στὲς φυλακές τῆς Ἀγγλίας. Μὲ τὴν ὑπογραφή τῶν Συνθηκῶν γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Κύπρου ἀποφυλακίζεται καὶ ὁ Σκοτείνος καὶ σπουδάζει ἀργό-

τερα δραματική τέχνη στην Ἀθήνα και κινηματογραφική τέχνη στη Νέα Ὑόρκη. Αὐτὰ τὰ ἐφόδια και προσόντα τὰ περιέλαβε και τὰ ἀξιοποίησε στην ζωγραφική του, σάν ἐπιπρόσθετη ἀρετή. Οἱ πίνακές του ἔχουν καθαρότητα εἰκόνας και δραματική ἔνταση. Ἐκφράζουν μὲ ρεαλισμὸ δύνατα συναισθήματα, ἔχουν ὁμως, πάντα μέσα τους τὴν ἀσύλληπτη γοητεία τοῦ μύθου.

Στοὺς πίνακές του ὁ Γιώργος Σκοτεινὸς ἀπεικονίζει τὸν συναισθηματικὸ και νοητικὸ ἑαυτὸ του. Εἶναι τὰ ἔργα του καθραρισμένα κομμάτια τῆς ἴδιας τῆς ψυχῆς του, μιᾶς ψυχῆς ποὺ δονεῖται ἀπὸ τὸ πάθος γιὰ τὰ ἰδανικά και εἶναι συνάμα δεμένη μὲ τὸ χῶμα, τὸν μύθο και τὴν πραγματικότητα τῆς Κύπρου.

Αὐτὸς ὁ μύθος και ἡ πραγματικότητα, ποὺ πάντα τους εἶναι κυνηγὸς ὁ Γιώργος Σκοτεινός, ἔφερε τὸν ζωγράφο στὴν Κρήτη, ἐκεῖ ὅπου ὁ μύθος εἶναι ἡ ζωὴ και ἡ ζωὴ μύθος, ἐκεῖ ποὺ κάθε ἄκρη γῆς εἶναι κι' ἓνα μετερίζι ἀνθρωπιᾶς και λευτεριάς. Τὸν ἔφερε ἀρχικά στοὺς Ἡράκλειο, ἐκεῖ ὅπου ψηλὰ στὸν προμαχῶνα Μαρτινέγκο κοιμάται τὸν αἰώνιο ὕπνο τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου ὁ Καζαντζάκης, ὁ ὁποῖος ἔλεγε πὼς ἔσφιγγε στοὺς χεῖρες του ἓνα σῶλο χῶμα ἀπὸ τὴν πατρικὴ γῆ τῆς Κρήτης κι ἔπαιρνε δύναμη. Καὶ μυστερῶδη εἶναι πράγματι ἡ δύναμη ποὺ ἀναβλύζει ἀπὸ τὰ πατρογονικά χῶματα, ὅταν δένεται μ' αὐτὰ μὲ τὴν ἀγάπη τῆς καρδιάς.

Φαίνεται πὼς τράβηξε γερὰ τὸν Σκοτεινὸ το μυχὸβλῆτο θειογόνου χῶμα τῆς Κρήτης — μένει τώρα στὰ Χανιά — και τοῦ ἔδωσε μιὰν ἀνάπαυλα στὸν ἀγῶνα και στὴν ἀγωνία του, τὸν καταπράϊνε και τὸν ἐμαλάκωσε. Ντύνεται τώρα ὁ Σκοτεινός τὰ ἐφόδια καινούργιου ξεκινήματος, παίρνει ξανὰ σύμβολα ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἀπλώνει τὸ χέρι και τὸ μᾶτι του ὡς τίς Κυκλάδες και τὰ ἄλλα νησιά, παίρνει και ἀπὸ ἐκεῖ πρότυπα, τὰ ἀναθεύει μὲ τὰ Κυπριακὰ δράματα, ποὺ ταξιδεῖουν μέσα του, και μᾶς τὰ δίνει ὅλα, ἀλλάγμα νέας Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας του, στὴν σημερινὴ ἀντιπροσωπευτικὴ του ἔκθεση, ποὺ πρώτη ἡ Γκαλερὶ «Ζυγός» μᾶς παρουσιάζει και ἀποτελεῖ τὸ γεγονός αὐτὸ τιμὴ γιὰ τὴν πόλη τῆς Λεμεσοῦ.

Στοὺς πίνακες τοῦ Σκοτεινοῦ, ποὺ ἐκτίθενται σ' αὐτὴ τὴν ἔκθεση, πλανᾶται ἡ γαλήνη τοῦ μακροκόσμου, πάντα ἀπὸ τὸν ἀρχέγονο μύθο τῆς γῆς και τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ θέμα τους. Μοιάζει ὁ ζωγράφος, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ ἔργα του, σάν νὰ ἔχη γυρίσει σὲ ἀπάνεμο λιμάνι ὑστερα ἀπὸ τὴν πάλη του σὲ θάλασσες φουρτουνιασμένες. Καὶ εἶναι τοῦτο ὄχι μόνον συμβολικὸ, ἀλλὰ και ἡ πραγματικότητα. Ὁ Γιώργος Σκοτεινὸς γύρισε σήμερα μὲ τὸ ἔργο του στὴν γενέτειρά του, τὴ Λεμεσό. Καὶ εἶναι τουτόχρονα σήμερα ἀπὸν και παρὼν.

Ὁ Γιώργος Σκοτεινὸς εἶναι ἀπόψε νοερά μαζί μᾶς. Τὸ παρὼν του τὸ δίνουν τὰ ἔργα του.

Ἀνοίγω μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ και συγκίνηση τὴν Ἐκθεσὴ του και εὐχαριστῶ ὅλους ὁσῶς ποὺ ἤλθατε νὰ δώσετε μὲ τὴν παρουσία σας δείγματα τῆς ἀγάπης και τῆς ἐκτιμῆσεώς σας πρὸς τὸν

ζωγράφο. Σᾶς εὐχαριστῶ, ἀκόμα, γιατί εἴχετε τὴν καλωσύνη νὰ παραστήτε στὰ ἐγκαίνια και νὰ ἀκούσετε ὑπομονητικῶς τὴν δικὴ μου ἀποτίμηση γιὰ τὸν ζωγράφο Γιώργο Σκοτεινὸ και τὸ ἔργο του.

ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΓΓΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κ ὥ σ τ α Π ρ ο υ σ ῆ: «Πορεία ζωῆς», Λευκωσία, 1976.

Εἶναι ἀναμφισβήτητη ἡ συμβολὴ τοῦ Κώστα Προυσῆ στὴν προαγωγή τῆς κυπριακῆς λογοτεχνίας. Ἡ κριτικὴ και τὰ σημειώματα του κυρίως σὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Γράμματα» (ἀλλὰ και γιὰ λίγο καιρὸ στὴν ἑφημερίδα «Ἐλευθερία» μὲ τὸ ψευδώνυμο Καστρινός) ἦταν ἐνημερωτικά και καθοδηγητικά σὲ μιὰν ἐποχὴ στὴν ὁποία ὁμιλίες πρωτοϋπνοῦσαν τὰ εὐρύτερα πνευματικά ἐνδιαφέροντα στὴν Κύπρο. Προσθετικὸ μυαλό, μὲ ἰδέες πάνω στὴ γλῶσσα και τὴν τέχνη, χωρὶς βέβαια τυμπανοκρουσίες, ἀλλὰ ἵρσμα και οὐσιαστικά, πρόσφερε στὰ τότε ἀνήσυχτα μυαλά κίνητρα και ὑποδείξεις. Οἱ θέσεις και στάσεις του πάνω στὰ κυπριακὰ δεδομένα ἔχαν ἑξωριστὴ βαρύτητα. Ἀνοίγε πραγματικὰ δρόμους και δημιουργοῦσε διακίνηση ἰδεῶν χωρὶς ξεσπάσματα. Τοῦτο κι' ὅλας ἐπιβαλλόταν και στοὺς παλαιότερους μὲ διάφορες θέσεις, γι' αὐτὸ ἡ ἐκτίμηση τους γιὰ τίς γνώμες του ἦταν φανερή.

Μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια ὁ Προυσῆς ἀποφάσισε νὰ κωδικοποιήσῃ ἓνα μεγάλο μέρος τῶν σύντομων κειμένων του στὴν «Πορεία ζωῆς» (δὲν ξέρω σὲ πόσους τόμους). Ὁ τόμος ποὺ ἔχω μορφοστά μου περιλαμβάνει δημοσιεύματα του σὸ πρῶτο μέρος, πραγματικὰ σύντομα δοκίμια, πάντα σὲ διάφορα ζητήματα, και σὸ δεύτερο μικρὰ μελετήματα πάνω στὸ γλωσσικὸ, ποὺ στὰ χρόνια ἐκεῖνα (μεταξὺ 1930—1940) θρυσόταν σὲ μιὰ νέα ἀξίτητα. Ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων, μὲ ἰδιαίτερη προτίμηση ἐκείνων ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν τέχνη, και ἡ συνέπεια τῆς γραμμῆς, προπαντὸς τὸ εὐρὸ φάσμα τῆς ἀντίκρουσής τους, ἐκπλήττει και σήμερα ἀκόμα, μ' ὅλο ποὺ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁρῶναι κάποιες σχετικὲς λύσεις ἢ συμπληρωθῆκανε ἀπὸ νέες συμβολές κατὰ τὴ διάρκεια τῶσων χρόνων. Οἱ ἀπόψεις του πάνω στὴ λαϊκὴ τέχνη, τὴν ντόπια παράδοση και γενικά τὸ λαϊκὸ και ἄλλο πολιτισμὸ τοῦ νησιοῦ σάν πηγὴ ἐμπνεύσεως και σάν ὑποχρέωση μας γιὰ ἀξιοποίησή του, δείχνει πόσον ὀρθὰ ἔβλεπε τὰ πνευματικὰ θέματα τῆς Κύπρου και πόσον ἀγαποῦσε αὐτὴ τὴ γλυκεῖα χώρα Κύπρος. Ἀλλὰ και οἱ γλωσσικὲς ἀπόψεις του, ποὺ τότε μάλιστα στὴν ἐναρξὴ τῆς καριέρας του ἔγιναν αἰτίες νὰ τὸν στενοχωρῶσουν οἱ μυωπικοὶ ἄρχοντες φανερώουν τὴν καθαρότητα και τὸ σθένος τοῦ πνεύματός του.

Ἡ «Πορεία ζωῆς» μᾶς ξανάφερε σὲ μιὰ ἐποχὴ τῶν πρώτων μεγάλων δοκιμῶν, ποὺ ὑπῆρξαν οἱ βάσεις τῆς σημερινῆς μας πνευματικῆς ζωῆς. Γιὰ τοὺς νεότερους ἐπιβάλλεται ἡ

γνωριμία με τὰ κείμενα αὐτὰ γιὰ νὰ νοιώσουν πόση ψυχὴν ἔχουν καταναλώσει οἱ προηγούμενοί τους ὥστε τώρα αὐτοὶ νὰ μὴν παραπαίουν.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Λεοντίου Χατζηκώστα : «Παλαιοδιαθηκικά "Ανθή", Λευκωσία, 1975.

Στὴν ἐποχὴ μας τὸ ἔργο τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Λεοντίου Χατζηκώστα «Παλαιοδιαθηκικά "Ανθή"» ἀποτελεῖ γιὰ ὅλους μιὰ ἐλπίδα, πὼς ὁ ἄνθρωπος καλλιτέχνης καὶ μὴ θὰ ἔρῃ ἐπὶ τέλους τὸν δρόμο του καὶ θὰ σκύψῃ κάποτε σὲ πηγές, πού εἶναι ικανὲς νὰ τὸν ξεδιψάσουν μέσα στὴν ἐρημο τῆς ζωῆς πού σήμερα διασχίζει. Ἀξιόλογη ἡ προσπάθεια. Ἀρχίζει μὲ μιὰ εἰσαγωγή στὴν Ἑβραϊκὴ ποίηση, πού ἂν καὶ ἀνήκει σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πηγές τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅμως εἶναι τόσο ἄγνωστη στοὺς πολλούς.

Βλέπει ὁ συγγραφέας τὴν ποίηση αὐτὴ μετὸν ἔθνικὸ μᾶ καὶ τὸν θεοκρατικὸ κυρίως χαρακτήρα της καὶ δίδει μιὰ ἐξήγηση γιὰ τὴν αἰτία τῆς δημιουργίας της. Δουρὶ καὶ μαζὶ καὶ διδακτικὴ σάθηκε αὐτὴ ἡ ποίηση γιὰ πολλοὺς αἰῶνες «γνώμονας καὶ πυξίδα στὴ διάνοηση τοῦ βίου τόσο τῶν θρησκευόντων Ἑβραίων ὅσον καὶ τῶν Χριστιανῶν».

Στὴ συνέχεια σταχυολογεῖ ἀπὸ τὰ ποιητικὰ αὐτὰ δημιουργήματα μερικὰ ὅχι, ὅπως λέει, τὰ καλύτερα, γιὰτὶ σὰν θεόπνευστα πού εἶναι ὅλα, δὲν μποροῦν νὰ ταξινομηθοῦν σὲ ἄριστα καὶ μὴ. Προτοῦ παραθέσῃ τὴ νεοελληνικὴ ἀπόδοση τοῦ καθενὸς, κάμνει μιὰ σύντομη εἰσαγωγή δίδοντας πληροφορίες γιὰ τὸ χρόνο καὶ τίς περιστάσεις ὑπὸ τίς ὁποῖες γράφτηκε.

Ἦμνος γιὰ τὸ Θεό, γαλήνη σὰν καρπὸς τῆς μετάνοιας, θαυμασμός γιὰ τὸ κάλλος τῆς δημιουργίας καὶ ὅ,τι ἄλλο μπορεί νὰ ζῆση ἔντονα κάθε ψυχὴ, πού νοιώθει ζωντανὴ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ, εἶναι τὸ περιεχόμενο τῶν ποιημάτων. Σὰν τέτοια δὲν ἀποτελοῦν πιὰ ἔθνικὴ ποίηση τῶν Ἰσραηλιτῶν, μὰ μποροῦν νὰ γίνουν κτῆμα τῆς οἰκουμένης καὶ τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς. Ἡ ἔμμετρη δὲ ἀπόδοση τοῦ κειμένου στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, συντελεῖ ὥστε ξεκούραστα νὰ μελετᾷ κανεὶς τὸ περιεχόμενο τους καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς καρδιάς του, νὰ ἀφομοιώνῃ τὰ διδάγματα πού ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτὰ, μεταβάλλοντάς τα μέσα του σὲ βίωμα καὶ ἀρχὲς στὴ ζωὴ.

Παραθέτουμε πιὸ κάτω ἓνα στίχο ἀπὸ τὸν 103 φαλμό, ὅπως τὸν ἀποδίδει ὁ συγγραφέας, στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα.

Μετὰ φραση τῶν Ο΄

«ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε·
πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας,
ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς τισεώς σου.»

Νεοελληνικὴ ἀπόδοση.

«Τὰ ἔργα Σου ὑπέροχα, Θεέ μου!

Τὸ κάθετι φτιαγμένο μὲ σοφία.

Γιομάτη ἀπ' τὰ κτίσματά Σου ἡ γῆ».

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Γ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ

Γιάννη Α. Σακελλίωv ος : «Σερβίων καὶ Κοζάνης Βενιαμίν, ὁ δεσπότης τοῦ Εἰκοσιένα», Κοζάνη, 1975.

Ἡ μελέτη τοῦ Γιάννη Σακελλίωvος «Σερβίων καὶ Κοζάνης Βενιαμίν, ὁ δεσπότης τοῦ 21» πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ 1968 σὰν διάλεξη καὶ ἀργότερα μὲ ὀρισμένες βελτιώσεις, διορθώσεις καὶ προσθήκες κυκλοφόρησε σὲ βιβλίο. Σ' αὐτὸ ὁ συγγραφέας μὲ πολλὴ γλαφυρότητα καὶ μὲ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα δίδει τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῆς σημαντικῆς αὐτῆς μορφῆς τῆς νεώτερης ἐκκλησιαστικῆς μας Ἱστορίας τοῦ Βενιαμίν Κοζάνης (1771—1851). Ἡ μεγάλη προσωπικότητα τοῦ Βενιαμίν μέσα στὴ μεγάλη ἐποχὴ πού ἔζησε, στὴν ἐποχὴ πού δόθηκε σκληρὴ ἡ μάχη γιὰ τὴ διάσωση τοῦ Γένους, ἀφήνει ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα της. Ἐνσπικνώνοντας σωστὰ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας πού εἶναι τὸ ἴδιον τὸ νόημα τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν ἐπίμονη καὶ ἐπίπονη δραστηριότητά του κατάφερε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν πόλιν του ἀπὸ λεηλασίες, φόρους καὶ ἀρπαγὲς καὶ γενικὰ συνέβαλε στὴ διάσωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια.

Ἐνα ἔργο πολὺπλευρο, ἱεραποστολικό, φιλοanthρωπικό, πάνω ἀπ' ὅλα πνευματικὸ διηρέτησε μὲ πάθος σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, ὥστε καὶ σήμερα μπορεί καὶ πρέπει κατὰ τίς ἴδιες δύσκολες συνθήκες τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ ἔρῃ θαυμαστὲς καὶ μιμητὲς ὅλους μας

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Γ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ

Γιῶργη Μανουσάκη: Τρίγλυφο, Ἀθήνα 1976.

Διαβάζοντας κανεὶς τὴν καινούργια, τρίτη κατὰ σειρά, ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Χανιώτη φιλόλογου—ποιητῆ Γιώργη Μανουσάκη, ἀνταναλώνεται ἀμέσως πὼς ἔχει νὰ κάνει μ' ἓνα γέμωτο εὐαισθησία ἄνθρωπο, μεστὸ ἀπὸ ἐμπειρίες, πού βσες καταστάσεις ὑπῆρξαν γι' αὐτὸν πνευματικὰ ἐρεθίσματα, τίς γωγραφίζει μὲ τὴν πέννα του μὲ τόση μαεστρία!

Ἐκίνησε πρὶν χρόνια γράφοντας διήγημα (τιμήθηκε ἀπὸ τὸν διαγωνισμό τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1953 γιὰ τὸ διήγημά του «Ταξίδι στὰ περασμένα»). Ἐγγραψε ἐπίσης μελέτες μὲ θέματα Κρητικῆς λογοτεχνίας καὶ ἀκολουθήσαν οἱ προσανατολισμοὶ στὴν ποίηση, στὴν ὅποια πρωτοεμφανίστηκε μὲ τὴν συλλογὴ «Μονόλογοι» τὸ 1967, πού περιέχει ποιήματα πού γιὰ πολλὰ χρόνια ἀντικατόπτριζαν προσωπικὲς του ἐμπειρίες, φυλαγμένες μ' εὐλάβεια σὲ κάποιο συρτάρι. Ἡ δεύτερη συλλογὴ του «Τὸ σῶμα τῆς οὐπῆς» τὸ 1970, μὲ καταστάσεις πού ἔδλεπε νὰ διαδραματίζονται τὰ δύσκολα, γιὰ τὴν Ἑλλάδα, αὐτὰ χρόνια.

Τὸν ἐφτείνει χρόνο, τὸ καλοκαίρι, μᾶς δίνει τὴν τρίτη συλλογὴ του «Τρίγλυφο» πού ὅπως λέει ὁ ἴδιος «...ὅλα τὰ ποιήματα ἦταν δουλεμένα ἐκ τῶν ἔνδον...» Ἐκεῖνος πού τάγραφε ἔζησε τίς διαφορὲς καταστάσεις, εἶτε σὰν κομμάτι τῆς δικῆς του ζωῆς, εἶτε μπαίνοντας στὴν θέση κάποιου ἄλλου μὲ τὸν ἴδιον ψυχικὸ κραδα-

πρόσωπα τόσο γνώριμα μὲς τοῦ καιροῦ τῇ
ἀκόνῃ
φτηνὰ ξεπερασμένα...
Εἶναι κι' ἓνα βιβλίο
ποὺ μείναμε διαβάζοντας τὴν πρώτη του
σελίδα —
μιά ἱστορία ποὺ ἐξέφτισε ἀμέσως...

**

Κι' ἀπάνω μας ὁ οὐρανός,
μὲ τὰ μάγουλα στὰ ἰσοῦ του χέρια,
σάμπως νὰ σκέφτεται τὴν ξέρα τὴν ἀπέραντη,
ποὺ μήτε μιὰ ὄρα δὲν ἐκάρπισε
π' οὔτε μιὰ προσδοκία δὲ φυτρώνει!

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΥΜΑΣ

Ἦψιστο φόρο σεβασμοῦ καὶ τιμῆς προσφέρω-
στών ἀείμνηστο Μιχὴλ Κούμα, τὸν ἀκαταπόνητο
δάσκαλο, ποὺ πέθανε πρὶν λίγο καιρὸ πι-
κραμένος πρόσφυγας τῆς Ἀμμοχώστου στὴ Λεμε-
σό. Ὁ Κούμας διάθετε μιὰ τεράστια ψυχικὴ δύ-
ναμη καὶ ἴσαμε τὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς
του πρόσφερε ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴν Κύπρο,
σὰ συγγραφέας καὶ πρόθυμος ξεναγὸς καὶ θαδὺς
ἐρμηνευτῆς τῶν ἀρχαιοτήτων Ἀμμοχώστου, σὲ
κάθε ἐπίσημη εὐκαιρία. Ἦταν ἡ ζωντανὴ ἱστο-
ρία τοῦ Βαρωσιοῦ, ἀστείρευτη πηγὴ ἀπὸ ζωνταν-
νὲς πληροφορίες γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα
τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας. Μοναδικὴ μνή-
μη, ἀλάθητη, παρὰ τὰ 98 του χρόνια, ἔγραφε
συνεχῶς κι' ἀποθησαύριζε τὴ ζωὴ τοῦ Βαρωσιοῦ
σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις. Ὑστερα ἀπὸ τὸ τελευ-
ταῖο βιβλίο του «Τὰ παλῆὰ Βαρώσια κι' ἡ παλῆὰ
Ἀμμοχώστος» (1971) ἔγραφε ὁλοένα τὶς ἀνα-
μνήσεις του, μὲ λεπτομέρειες, γιὰ νὰ βοηθήσει
στὴ συμπλήρωση τοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Κοινωνιο-
λογικοῦ Ἀτλαντα τῆς Ἀμμοχώστου, ποὺ σχεδιά-
ζε νὰ ἐτοιμάσει ὁ λαμπρὸς Ἐπιστημονικὸς καὶ
Φιλολογικὸς Σύλλογος Ἀμμοχώστου ΕΦΣΑ. Με-
ρικὰ ἀπὸ τὰ σημειώματα αὐτὰ μοῦ παράδωσε λί-
γους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσβολή. Τὰ χειρόγρα-
φα αὐτὰ παραμένειαν στὴν Ἀμμοχώστο καὶ ποιοὺς
ξέρει σήμερα τὴν τύχη τους.

ΔΗΜ. Ν. ΜΑΡΑΓΚΟΣ

ΜΙΑ ΕΚΠΟΜΠΗ

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ὁ πολυγραφώτατος λογοτέχνης, δοκιμιογράφος
κριτικὸς καὶ διευθυντὴς τοῦ μηνιαίου περιο-
δικοῦ τῆς Δευκωσίας «Πνευματικὴ Κύπρος» κ.
Κύπρος Χρυσάνθης, πρὶν ἀπὸ ἀρκετὸ καιρὸ εἶχε
ἀφιερῶσει ἓνα τιμητικὸ τεῦχος σὸν μεγάλο ποιη-
τὴ κ. Γιώργου Βαφόπουλου. Τώρα ἡ «Πνευματικὴ
Κύπρος» ἀφιερώνει τὸ τεῦχος 185—187 σὲ μιὰ
ἄλλη μεγάλη φυσιογνωμία τῆς Νεοελληνικῆς λο-
γοτεχνίας, σὸν Ἀκαδημαϊκὸ κ. Πέτρο Χάρη.
Γιὰ τὸν διευθυντὴ τῆς «Νέας Ἑστίας» γράφουν

οἱ Ἀκαδημαϊκοί: Γιώργος Ἀθάνας, Παναγιώτης
Κανελλόπουλος, Γρηγ. Κασσιμάτης, Τάκης Παπα-
τόνης, Μιχαὴλ Στασινοπούλου, Κωνσταντῖνος
Τσάτσος, Ἀγγελος Τερζάκης. Ἐπίσης οἱ καθη-
γητὲς Πανεπιστημίου: Κων) νος Δημαράς, Γεώρ-
γιος Ζώρας, Φώτης Μαλλέρος, Ὁκτάβιος Μερ-
λιέ καὶ Ἀπόστολος Σαχίνης. Στὴν συνέχεια δη-
μοσιεύονται διβλιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ τιμώμε-
νου, τὸ ἄρθρο τοῦ Ἰωάννη Χατζηφώτη «Μετα-
φράσεις ἔργων τοῦ Πέτρου Χάρη σὸ ἐξωτερικόν»,
δυὸ κείμενα τοῦ Χάρη, τὸ ἓνα μὲ τίτλο «Κλέων
Παράσχος» καὶ τὸ ἄλλο μετάφραση σ' ἀγγλικά
τοῦ διηγήματος του «Ὁ χορὸς». Ἀκολουθοῦν οἱ
μελέτες: Νίκου Ἀθανασιάδου «Ἡ γνωριμία μου
μὲ τὸν Πέτρο Χάρη», Γιώργου Βαλέτα «Ἐνας
ἐκδοτικὸς ἄθλος», Βασιλείου «Πέτρος Χάρης καὶ
ἀρχιτεκτονικὴ», Γιώργου Βαφόπουλου «Ὁ Πέτρος
Χάρης σὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐποχῆς», Δημήτρη Γιά-
κου «Ὁ διηγηματογράφος», Μανώλη Γιαλουρά-
κη «Ὁ Πέτρος Χάρης καὶ τὸ δοκίμιο», Μηνᾶ
Δημάκη «Ὁ Πέτρος Χάρης μοναδικὸς στὴ λογο-
τεχνία μας», Ἀνδρέα Καραντώνη «Χαιρετισμὸς
σὲ μιὰ παρουσία», Θεόδωρου Εὐδὴ «Ὁ Πέτρος
Χάρης στὴ Νεοελληνικὴ πεζογραφία», Δημητρίου
Κ. Παπακωνσταντίνου «Πέτρος Χάρης», Δημη-
τρίου Σιατόπουλου «Ὁ Φίλος μου ὁ Πέτρος Χά-
ρης», κι' ἀκολουθοῦν γνώμες, ἐπιστολές, χαιρε-
τισμοὶ πνευματικῶν ἀνθρώπων. Μετὰ δίνεται ὁ
λόγος στοὺς Κυπρίους Νίκο Κρανιδιώτη, Μελῆ
Νικολαΐδη, Ἀντὴ Περνάρη, Πάτροκλο Σταύρου
καὶ Κύπρου Χρυσάνθη ποὺ ἀναλύει τὸ ἔργο τοῦ
«Ταξιδιωτικοῦ Πέτρου Χάρη».

Γιὰ τὸ ἀφιερωτικὸ τεῦχος ὁ Διευθυντὴς τοῦ
περιοδικοῦ κ. Χρυσάνθης τελειώνοντας τὸ ἄρθρο
του γράφει: «Τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος»
μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ δὲ θέλησε ἀπλῶς νὰ ἐπανεκτι-
μήσῃ τὸ ἔργο τοῦ Πέτρου Χάρη μὲ κείμενα ποὺ
αὐστηρὰ νὰ τὸ ἀναλύσουν καὶ νὰ τὸ κρίνουν.
Θέλησε νὰ πᾶν λίγο πιὸ πέρα, νὰ δῇ τὴν ἐπί-
δραση ποὺ εἶχε τὸ ἔργο καὶ ὁ συγγραφέας στὴν
κοινωνία γενικά καὶ σὸν Κύκλο τῶν λογοτε-
χνῶν ειδικά. Τοῦτο θὰ δώσῃ ἓνα παλμὸ στὴν
παρουσίαση καὶ μιὰ νέα γωνία στὴν ἀντίκρουση».

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἐξασέ-
λιδη μελέτη τοῦ ποιητῆ κ. Γιώργου Βαφόπουλου
«Ὁ Πέτρος Χάρης σὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐποχῆς». Ὁ
κριτικὸς ἡ ὁ ἱστορικὸς τῆς Νέας Ἑλληνικῆς
λογοτεχνίας, γράφει ὁ κ. Βαφόπουλος, ποὺ θὰ
δοκιμάζῃ νὰ διερευνήσῃ τὸ ἔργο τοῦ Πέτρου Χά-
ρη, θὰ βρίσκονταν στὴν ἀνάγκη νὰ περιλάβῃ
στὴν ἐρευνά του καὶ μιὰν δλοκύληρη ἐποχὴ, ποὺ
ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1920 καὶ φθάνει ὡς τὶς μέρες
μας. Πενήντα πέντε ὡστὰ χρόνια βρίσκεται ὁ
Χάρης σὸ ἐπίκεντρο τούτης τῆς ἐποχῆς. Ἀνῆ-
κει κι' αὐτὸς στὴ μεσογενιά τοῦ 1925, ποὺ ἀ-
ποσπάσθηκε ἀπὸ τὴν προηγούμενη, γιὰ νὰ προσ-
κυρωθῇ ὀριστικὰ στὴν ἐπόμενη γενιά τοῦ 1930.
Εἶχε μέσα του συμπληρωμένη μιὰ πρωτοκινή δύ-
ναμη, ποὺ τὸν βοήθησε νὰ πάρῃ τὴν θέση του
δχι μονάχα σὲ τούτη τὴ γενιά τοῦ 30, ποὺ ἀπε-
τέλεσε ἓνα ἱστορικὸ δρόσημο στὴ νεώτερη λογο-
τεχνία μας, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπορευθῇ μὲ τὶς νε-
ώτερες γενιές, καταπῶς τὸ ἀπαιτοῦσε τὸ πνεῦμα

των νέων καιρών. Είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω, σχεδόν δῆμα πρὸς δῆμα, τὴ λογοτεχνικὴ πορεία τοῦ Πέτρου Χάρη, στοὺς ἴδιους δρόμους, ὅπου συμπορεύθηκαν καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἀργότερα τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς». Μ' αὐτὸ τὸ ὕψος ὁ ποιητὴς κ. Γιώργος Βαφόπουλος κάνει τὸ διάγραμμα τοῦ πολυπλευροῦ ἔργου τοῦ Πέτρου Χάρη γιὰ νὰ τελειώσῃ μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Στὸ ἔθνικὸ θέατρο ὑπάρχει ἡ πνευματικὴ παρουσία του, ποὺ περιμένει τὸν χρονογράφο τῆς. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν εἶναι ἕνας ἄλλος τομέας τῆς πνευματικῆς του παρουσίας ποὺ πρέπει ἰδιαίτερα νὰ ἐξεραθῇ. Ἐγὼ τώρα θ' ἀρκεσθῶ στὸ ἀπλὸ χρέος νὰ κλείσω τὸ μικρὸ τοῦτο κείμενο, μὲ τὴν ἐκφραση τῆς ἀγάπης μου πρὸς ἕνα παλιὸ καὶ ἀκριβὸ φίλο, καὶ μὲ τὴν ἀπότιση τιμῆς στὸν πνευματικὸν ἄνθρωπο, ποὺ βρίσκεται στὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐποχῆς του».

Στὴν πρώτη σελίδα τοῦ τεύχους δημοσιεύεται χαιρετισμὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ὅπου τονίζεται ὅτι «Σὰν πνευματικὸς ἄνθρωπος ὁ Πέτρος Χάρης πιστεύει στὴν ἀξία τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καί, πρὸ πάντων, στὴν ἀξία τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας».

Δίκατα ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος» τίμησε μὲ τὸ ἀφιέρωμά της αὐτὸ μιὰ κορυφαία πνευματικὴ φυσιογνωμία τῆς Ἑλλάδος, τὸν Λογοτέχνη ἀκαδημαϊκὸ Πέτρο Χάρη ποὺ ἀνάλωσε τὴ ζωὴ του στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἡ τιμὴ ἀντανάκλα καὶ στὸν σοφὸ Κύπριο διευθυντὴ τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου».

21.5.1976

ΤΑΚΗΣ ΓΚΟΣΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Μὲ τὴν αὐξηση τῶν ταχυδρομικῶν καὶ τῶν τυπογραφικῶν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀδεύσουμε τὴ συνδρομὴ ἰδρυμάτων, σχολείων καὶ ἐξωτερικοῦ. Οἱ κατὰ 500—1.000 μίλες ἀδείξεις ἀσφαλῶς δὲν ἐπιβαρύνουν τὸν προϋπολογισμό τῶν ἀναγνωστῶν μας, ἐνῶ διευκολύνουν τὸ περιοδικὸ γιὰ νὰ συνεχίσῃ ἀπρόσκοπτα τὴν ἐκδόσή του.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Στὸ κείμενο τοῦ Ι. Μ. Χατζηφωτῆ, ποὺ δημοσιεύεται στὸ τεῦχος ἀρ. 194, σελ. 48, γραμμὴ 9 νὰ διορθωθῇ ὡς ἑξῆς: τὴς ἐξοχες σελίδες γιὰ τὸν Ἄθω τοῦ Κοσμᾶ Βλάχου.

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴν «Εὐθύνῃ» (ἀρ. 59) σημειώνεται τὸ «Μαρτυρίες γιὰ τὴν Κύπρο» ἐκδοσὴ Κέδρος — Στὴν ἐφημερίδα «Ἐθνικὸς Ἀγὼν» (φ. 11.76) δημοσιεύονται κριτικὲς δύο Κυπρίων γιὰ ἔργο τοῦ Ἀπ. Ζορμπᾶ καὶ μιὰ φωτογραφία τοῦ συγγραφέα μὲ τὸν Κ. Χρυσάνθη — Στὴν ἐφημερίδα «Κριτικὴ Ἐπιθεώρησις» (19, 20, 21 Ὀκτ. 76) ἡ Στέλλα Μαρινάκη γράφει γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ παράδοση τῆς Κύπρου.

Στὴν «Ἐθνικὴ Φωνή» (7, 8 Αὐγ. 76) ἡ ἴδια συγγραφεὺς δημοσιεύει συνέντευξή ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸν Νίκο Κρανιδιώτη — Στὸν «Παρανασσὸς» (τόμ. ΙΗ', ἀρ. 3) ὁ Ζ. γράφει σημείωμα γιὰ τὰ «Κυπριακὰ ἐρωτικὰ ποιήματα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα» — Στὸ «Περιοδικὸ Ἑλληνικὸν Βορείου» «Ἑλλὰς Ὀδ.» (ἀρ. 132) δημοσιεύονται ποιήματα γιὰ τὴν Κύπρο τῆς Ἀνθούλας Ζόλδερ καὶ τῆς Πηνελόπης Π. Μαρνέλη — Στὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Ὁδ. Ἐξαρχάκη «Ἑλλὰς Ὀδ. ὁ ὅτι οὐκ ἔστι» (1976) δημοσιεύεται ποίημα γιὰ τὴν Κύπρο μὲ τίτλο «Ἡ ἄρια τῆς Κύπρου».

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Εὐθύνῃ (Ἀθήνα) ἀρ. 59 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 126 — International Biographical Centre, Magazine (Cambridge) ἀρ. 1 Παρανασσὸς (Ἀθήνα) τόμ. ΙΗ', ἀρ. 3 — Περιοδικὸ Ἑλληνικὸν Βορείου Ἑλλάδος (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 132 — Τὸ Σχολεῖο καὶ τὸ Σπίτι (Ἀθήνα) ἀρ. 179.

Νέα Σκέψις (Ἀθήνα) ἀρ. 162/163 — Σκίαθος (Σκίαθος) ἀρ. 2 — Ἡπειρωτικὴ Ἑστία (Γιάννενα) ἀρ. 291/292 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 125 — Λαριστικὰ Γράμματα (Λάρισα) ἀρ. 4, τ. Δ' — Τὸ σχολεῖο καὶ τὸ σπῆτι (Ἀθήνα) ἀρ. 175/6 — Νέα Δομὴ (Ἀθήνα) ἀρ. 5 — Κρυστάλλης (Πειραιᾶς) ἀρ. 155 — Εὐθύνῃ (Ἀθήνα) ἀρ. 58 — Σκουφᾶς (Ἄρτα) ἀρ. 40/41 — Τριφυλιακὴ Ἑστία (Ἀθήνα) ἀρ. 11 — Ἱατρολογοτεχνικὴ Στέγη (Ἀθήνα) ἀρ. 31.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Κώστα Χαλλιόρη: Λευκὴ βίβλος, Χίος, 1976.

Βασ. Κραφίτη (Ἐπιμέλεια): Μνήμη Σουλίου, τόμ. 3ος, Ἀθήνα, 1976.

Ὁλγα Βότση: Οἱ σκάλες, Ἀθήνα, 1976.

Ἀνθός Ροδίτης: Ἐκ τοῦ κατὰ Διογένη, Κύπρος, 1976.

Κίκας Πουλιχέρους: Σπιτοκαλυβάκι, Λευκωσία, 1976.

Χρ. Πύρπασος: Ποιήματα, Ἀθήνα, 1975.

Βαγγ. Ἀθανασόπουλος: Ἐαυτὸν τιμαρῶμενος, Ἀθήνα, 1976.

Ἰάσων Εἰσαγγέλης: Φιλοσοφικὲς διερευνήσεις, Ἀθήνα, 1976.

Ζαχ. Σαμουὴλ: Εὐρωπαϊκὴ ἰδέα, Θεσσαλονίκη, 1976.

Β. Κωνσταντίνος: Ὑπὸ γωνίαν 90°, Θεσσαλονίκη, 1976.

Κριτ. Ἀθανασοῦλη: Τὸ ἀνθρώπινο ζήτημα, Ἀθήνα, 1976.

Ἀπ. Ζορμπᾶ: Λαμπρὰ Παλληκάρια, Ἀθήνα, 1976.

Ἀ. Α. Μαντίνης: Ἀναδρομή, Θεσσαλονίκη, 1976.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ

(ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ)

Έκδοση «Κριτικά Φύλλα»

Σαράντα χρόνια συγγραφικής δημιουργίας του Μιχαήλ Περάνθη συμπληρώθηκαν έφετος από τότε που εξέδωσε το πρώτο βιβλίο του. Καί με την εύκαιρία έκυκλοφόρησε από τις εκδόσεις των «Κριτικών Φύλλων», με την επιμέλεια της Νίκης Πολίτη, ένας καλαίσθητος τόμος 520 σελίδων, που κατοπτρίζει ανάγλυφα όλην την επίμοχθη πνευματική δραστηριότητα του συγγραφέα του «Δαίμονα» σε όλα τα είδη του λόγου: μυθιστόρημα ιστορικό, σύγχρονο και παιδικό, μυθιστορηματική βιογραφία, μελέτη, δοκίμιο, χρονογράφημα, ποίηση, διάλεξη, επιφυλλίδες κλπ. Ή πλούσια έξ' άλλου άρθρογραφία γύρω από τον άνθρωπο και το έργο του, βεβαιώνει την προσηλωσή του σε θέματα και πρόσωπα που υπηρετούν την έλλαδικότητα, την ακάματη εργατικότητα του και την ύψηλή ποιότητα της εισφοράς του.

Ο τόμος περιλαμβάνει τέσσερα μέρη, απ' τα όποια το πρώτο καλύπτει μιὰ προλογική εισαγωγή (γραμμένη από τον κ. Ι. Χατζηφώτη) κι' ένα χρονολόγιο βιογραφικό του συγγραφέα. Το δεύτερο μέρος είναι ή «Έργογραφία» του, με 43 έν' όλω πρωτότυπα έργα σε 58 τόμους (που με τις επανεκδόσεις, ξεπερνούν τους 120) και σε 19.000 σελίδες κειμένων. Επίσης 132 διαλέξεις που δόθηκαν σε όλόκληρο τον ελληνικό χώρο και 1112 τίτλους άρθρων και μελετών, που δέν έχουν όλες περιληφθεί σε βιβλία του. Το τρίτο μέρος αποτελεί την κυρίως «Βιβλιογραφία», και το τέταρτο είναι ένα απάνθιμα μελετών και κριτικών άρθρων για τα επί μέρους βιβλία του Περάνθη, το συνολικό έργο του και τον εθνικό χαρακτήρα της προσφοράς του.

Τυπογραφεία

Theopress Ltd.

ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Μενανδρου 6Ζ - 6Η

Λευκωσία

Τηλ. 44940

ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΤΔ.

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ: ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Λεωφόρος Δ. Σεβέρη 15Α, Λευκωσία

ΜΕΓΑΡΟΝ ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗΣ

Ταχ. Κιβ. 1352 — Τηλεγρ. "PANCYPRIAN"

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ:

ΛΕΜΕΣΟΣ : Ἀκίνητα Σπ. Παυλίδη (1ος ὄροφος
Ὀδὸς Ἀγίου Ἀνδρέου, Τηλ. 64000

ΛΑΡΝΑΞ : Ζήνωνος Κιτιέως 111, Τηλ. 3148

ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ:

ΠΑΦΟΣ : Λεωφόρος Μακαρίου Γ' 127Α, Τηλ. 32580

ΑΣΦΑΛΕΙΑ:-

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ
- ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ
- ΘΡΑΥΣΕΩΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΩΝ κ.λ.π.

ELLA PLAN — ΜΑΘΗΤΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

*Four of the
K E O
table wines
par excellence*

